ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Настаўніцкая газета

Выходзіць з 20 снежня 1945 года

№ 12(5194) Аўторак, 30 студзеня 2001 года

Кошт у розніцу — 47 руб.

З чым ідзём да дзяцей?

Яблык — ад яблыні...

Два вытокі культуры паводзін дашкольнікаў

ХТО з нас не памятае гэтых вершаваных радкоў Маякоўскага: "Крошка сын пришел к отцу и спросила кроха: "Что такое хорошо и что такое плохо?" На вялікі жаль, далёка не ва ўсіх дзяцей з ранняга ўзросту фарміруецца правільнае ўяўленне пра дабро і зло, пра станоўчыя і адмоўныя чалавечыя якасці. Назіраем за малышамі — і што мы нярэдка бачым? Упартая капрызнасць, няведанне элементарных правілаў этыкету, нават грубасць, няўменне абслугоўваць сябе, паводзіць за сталом, у грамадскім транспарце, на прагулцы. Чаму ж так адбываецца, хаця дзіця расце, здавалася б, у добрай сям'і, наведвае дзіцячы сад?

Размаўляю з выхавальніцай дзіцячага сада. Расказвае: "Прыходжу на працу, а насустрач мне ідзе незнаёмая дзяўчынка. Павіталася, усміхаецца на ўвесь рот:

— Мяня завуць Насця. Я сёння першы раз прыйшла ў дзіцячы сад. А вы хто, выхавальніца?

Настрой у мяне з раніцы быў невясёлы, а пасля гаворкі з гэтай дзяўчынкай душа напоўнілася радасцю. Так прыемна мы пагутарылі! Раскаваная, але не назойлівая, умее выказваць свае думкі. А ёсць жа нямала і такіх дзяцей, якія ў гутарцы з дарослымі і двух слоў не звяжуць, хаця ў паводзінах развязныя, капрызныя. Іншаму пяць гадоў, а ён прыходзіць у дзетсад з непастрыжанымі пазногцямі, з брудныя вушамі. Пра насоўку нібыта ніколі і не чуў... А разбуянішца — паспрабуй яго супакоіць... Скажаш тактоўна пра гэта бацькам, дык яны або апраўдваюць сваё заўсёднай занятасцю, або крыўдзяцца: маўляў, калі вы выхавальніца, то і выхоўвайце, вам за гэта грошы плацяць. Якія там грошы — капейкі! Але ж хіба ў гэтым справа? У выхаванні ў дзяцей добрых манер бацькоў не заменіць ніхто!.."

Так, думаю я, не ўсе бацькі разумеюць, чаму і чым бываюць незадаволены выхавальніцы, і рэагуюць на гэта незадавальненне прыкладна так: "Ат, каму патрэбны чужыя дзеці?.." А хіба яны могуць рэагаваць інакш, калі ставяцца да дзіцячага сада як да камеры захоўвання? І гэта — пры ўсіх вядомых педагогам пераменах у дзейнасці многіх дашкольных устаноў, пры трансфармацыі дашкольнага выхавання ў дашкольную адукацыю. Напэўна, вельмі няпроста бывае выхавальнікам пры ўсіх цудоўных сучасных праграмах змяняць у дзіцяці тое, што закладзена ў ім сям'ёй.

...На ранішнік у дзетсад прыйшлі шэфы з прадпрыемства. Гулялі з дзецьмі, спявалі, назнавалі паказвалі інсцэніроўку лялечнага тэатра. Уручаючы дзецям падарункі, адзін інтэлігентны малады чалавек пацалаваў дзяўчынцы руку. Дзяўчынка захіхікала, скрывілася і назвала яго... прыдуркам. Уяўляеце, як адчуваў сябе пасля гэтага педагог? Свята было сапсавана, як ні стараліся выхавальніцы замяць эксцэс. А што можна было зрабіць? Ды й хіба вінавата гэта дзіця, што ніколі не бачыла, каб тата цалаваў руку маме, што адносіны таты да мамы далёкі ад рыцарскіх?

Чырванеючы ад успаміну пра той выпадак, выхавальніца гаворыць мне:

— Ведаеце, часам хацела б да бацькоў маіх выхаванцаў? Каб яны сачылі за сваёй моваю: ад дзяцей даводзіцца іншы раз чуць такія непераводныя выразы!

— Але і ў дзетсадзе, напэўна ж, праводзіцца заняткі па развіцці мовы?

— Праводзяцца,—усміхнулася выхавальніца.—Аднак без падтрымкі сям'і мы бяссільныя...

Бяссільныя? "Што гэта, — разважаю я. — Нястрыманыя эмоцыі ці пераканананасць, ад якой апускаюцца рукі?" А можа тое, што мы называем моўнай дзейнасцю дзяцей, усё ж залежыць і ад педагога? Так, праграмныя задачы па фарміраванні граматычнай пабудовы, слоўніка, звязнай мовы, гукавой культуры складаныя, але ж і вельмі важныя для развіцця дзіцяці. Дык таму і вырашаюць яны павінны так, каб дзецям было цікава на працягу ўсіх заняткаў, каб абавязкова забяспечвалася матыў моўнай дзейнасці — хіба ж без гэтага дзеці будуць актыўна мысліць і гаварыць, хіба ж без гэтага яны зразумеюць і пачнуць засвойваць матэрыял? Мне даводзілася бачыць дэманстрацыю ўмення зрабіць так, каб дзецям было вельмі цікава — таму і запомніліся тыя заняткі.

...Вы трымалі ў руках чароўную сняжынку? А вось да гэтых чатырохгадовых дзяцей яна прыляцела, і ў іх памяці і мове аднавілася ўвечары, якія характарызуючы гэтую чароўную сняжынку, раскрываючы ўласцівасці і прыкметы снегу. А як жа вялікая і цікава малышы апісваюць цацкі! Выхавальніца ўключае "радыё" (магнітафонны запіс), і дзеці з увагай слухаюць аб'яву, што ў магазіне зніклі цацкі. Дыктар просіць усіх, хто сустрэне нейкую цацку, пазваніць у магазін і расказаць пра яе. Хто ж, скажыце, адмовіцца дапамагчы цацкам, якія трапілі ў бяду? І вось усхваляваныя дзеці "па тэлефоне" паведамляюць пра знойдзеную цацку, шчыра радуючыся, што яна знайшлася. Выхавальніца задаволена — малышы правільнымі чуласць і гатоўнасць прыйсці на дапамогу, нядрэнна гавораць.

Дык няўжо ж выхавальніца бяссільная, а?

НАМ з вамі не трэба тлумачыць, што для многіх дзяцей дзіцячы сад — гэта адзіная магчымасць навучыцца самастойнасці. Дома ж з яго парушнікі здуваюць, а тут і ложак засцілаць навучыцца, і ўмывацца, і завязваць шнуркі, і гузікі зашпільваць. А якія цяпер сем'і? У многіх толькі адно дзіця, што стварае дадатковыя цяжкасці ў выхаванні, бо даводзіцца нярэдка выхоўваць прыклад няма сіл, каб дзіця паздзівілася. Які развінуць ці перакіннае, каб дзіця пазбавілася эгаізму, а то і фанабэрыстасці, скнарлівасці.

Навату не бываючы дома ў свайх выхаванцаў, вопытная выхавальніца скажа, як жыве так ці іншая сям'я. Знешні выгляд дзіцяці, яго манеры, паводзіны, гаворка — усё гэта люстэрка адносін у сям'і, яе маральнага і псіхалагічнага клімату. Хаця тут засяроджаны і нязменны паказваюць, ці займаюцца з ім бацькі. Адны растуць у сытасці і дастатку, другія рады шакаладнай цукерцы. Адны ўжо ў сярэдняй групе ўмеюць чытаць, другія менш развітыя, неразгаворлівыя. Адны спакойныя і добразычлівыя, другія замкнутыя, раздражнёныя. Адныя прыводзіць з задавальненнем у дзіцячы сад, а другія — са слязамі... Адны штодзень з радасцю прыйсці. Адны займаюцца дадаткова ў платных гуртках, для другіх у бацькоў не хапае грошай купіць цёплае і зручнае зімовае адзенне... Ёсць і такія, чыя ўжо ацэньвае свае моцныя ці слабыя бакі... Шукае ёсць выйсце? Але ж дзеці не выбіраюць, у якой сям'і нарадзіцца, якія мець бацькоў... Як ні стараюцца арганізатары дашкольнай адукацыі прыстасаваць дашкольныя ўстановы да патрэбнасцей дзяцей і сем'яў, бо я працуюць у многіх дзіцячых садах стварыць самы зручны для бацькоў графік прыёму дзяцей, пры ўсіх магчымых дасягненнях і пераменах да лепшага многія бацькі па-ранейшаму далёкія ад сваіх дзяцей. Далёкія ў многіх сэнсах. У тым ліку і ў фарміраванні культуры паводзін.

А як можа быць інакш, калі нярэдка ўзаемная выхавальніка з бацькамі пачынаюцца і заканчваюцца тады, калі яны перадаюць дзіця з рук у рукі? Зрэдзь яшчэ — на бацькоўскіх сходах, якія бацькі ўспрымаюць як павіннасць. Успрымаюць як павіннасць, таму што не ўсведамляюць простую ісціну: дрэнныя бацькамі быць сорамна. Спасылкі на больш высокі, чым, скажам, дваццаць гадоў таму, агульны ўзровень адукаванасці насельніцтва наўрад ці варта разглядаць як сур'ёзны аргумент адданасці многіх маладых бацькоў ад дашкольнай установы — педагагічная граматнасць да гэтага не павысілася.

Як жа наладжваць кантакты дзіцячага сада з бацькамі, клопаты якіх абмяжоўваюцца ў асноўным тым, каб дзіця было здаровае, сытае і апранутае?

У многіх дашкольных установах, сабраўшы мінімум звестак пра сем'і, педагагічную асвету праводзяць дыферэнцыявана, з улікам падрыхтаванасці бацькоў. Агульныя заняткі спалучаюцца з індывідуальнымі кансультацыямі, праводзіць якія запрашаюць настаўнікаў, псіхолагаў, медыкаў, работнікаў устаноў культуры.

Бацькам атрымліваюць парады, як трэба размаўляць са сваімі дзецьмі, якія прыёмы захоўваныя і пакарання, як прывучаць дзяцей да самастойнасці, да правільных паводзін за сталом, у дзіцячым садзе, на вуліцы і ў грамадскіх месцах. Такія кансультацыі праходзяць у форме шчырай гутаркі, падчас асобна для тат і мам, таму бацькам яны не ў цяжар. Наадварот, гэта ўмацоўвае кантакты дзіцячага сада з сям'ёй — бацькі ўсё ахвотней дапамагаюць выхавальнікам і ў абмене вопытам семейнага выхавання, і ў правядзенні вечароў адпачынку, і ў педагагічнай асвеце. А дні адкрытых дзвярэй, якія сталі традыцыйнымі ў шэрагу дашкольных устаноў, спрыяюць таму, што бацькі, прысутнічаючы на занятках, лепш знаёмяцца з жыццём свайго дзіцяці ў дзетсадзе, пачынаюць разумець свае пралікі ў выхаванні.

Па-рознаму, як вядома, ставяцца бацькі да сваіх дзяцей. Адны стараюцца дагаджаць кожнаму капрызу дзіцяці, другія адмахваюцца: адчапіся! нельга! не чапай! Трэція зрываюць на дзіцяці злосць, без прычыны лупцуюць яго. А вынік — адзін і той жа: дзіця становіцца некіруемым. Удумлівыя выхавальнікі ўмела выкарыстоўваюць у гутарках з такімі бацькамі педагагічныя "падказкі": і па этыцы сямейных узаемін, і па бацькоўскіх абавязках, і па размеркаванні дамашняй працы, і па сумесным сямейным адпачынку. Гэтыя "падказкі" робяцца з дапамогай афарызмаў выдатных педагогаў, абмеркавання канкрэтных сямейных сітуацый, афармлення экспазіцый педагагічнай літаратуры. Такім чынам, тактоўна, неназойліва, вопытныя выхавальнікі пераконваюць бацькоў у тым, што можна, а што нельга дазваляць рабіць дзіцяці, і калі варта патлумачыць яму матывы той ці іншай забароны, каб у яго сфарміравалася дакладнае ўяўленне пра дабро і зло.

Зразумела, што шчырасць і прыязнасць узаемаадносін выхавальнікаў з бацькамі павышае аўтарытэт выхаваўчых рэкамендацый, садзейнічае адзінству патрабаванняў да дзіцяці ў садку і ў сям'і.

ТАК, фарміраванне ў дашкольнікаў культуры паводзін — справа няпростая, паўсядзённая. Яе эфектыўнасць у значнай меры залежыць ад таго, у якой сям'і расце дзіця. Менавіта з тых ці іншых учынкаў, здзейсненых у сям'і, у дзіцяці развіваюцца прывычкі, нярэдка не самыя лепшыя. Слушна ж кажуць у народзе: яблык ад яблыні не далёка падае... Але ж ці дае гэта падставу выхавальнікам дашкольных устаноў для таго, каб апускаць рукі? І на не вельмі ўдалай яблыні могуць вырасці добрыя плады, калі своечасова зрабіць (помніце Мічурына?) належную прышчэпку? Галоўнае — не траціць веры ў свае сілы і ў дзяцей.

Я думаю так.

Алег КУЛІЦКІ.

Сёння класіку беларускай літаратуры Івану Шамякіну — 80 гадоў

Умалотная ніва

Напярэдадні юбілею народнага пісьменніка Беларусі Івана Пятровіча Шамякіна наш карэспандэнт задаў некалькі пытанняў ягонай дачцэ — вядомаму культуролагу, загадчыку кафедры беларусазнаўства філалагічнага факультэта БДУ Тацціяне Шамякінай.

— Тацціяна Іванаўна, гэта ўжо шосты "сапраўдны" юбілей Івана Пятровіча (калі лічыць, што пасля шасцідзесяці юбілей адзначаецца кожныя пяць гадоў). З якім настроем вы яго сустракаеце? І чым, на вашую думку, адрозніваюцца сёлетнія святкаванні ад папярэдніх, магчыма, у сэнсе ўвагі да юбілею родных, сяброў, калег-пісьменнікаў, урэшце, уладаў, Саюза пісьменнікаў, СМІ і г.д.?

— З якім настроем можна сустракаць 80-гадовы юбілей? Ясна, што не з такім, як 50-гадовы. У мяне, як ні дзіўна, настрой нейкі больш узнёслы, чым у папярэднюю юбілейную дату. Скажу шчыра: бацька ніколі не быў абыдзены увагай уладаў і шырокай публікі. Так, у 60-гадовы свой юбілей атрымаў званне Героя Сацыялістычнай Працы. На вельмі высокім узроўні прайшоў юбілей у 1996 годзе — 75-гадовы. Але сёлета ўвага з боку Прэзідэнта, уладаў, СМІ, калег-пісьменнікаў, сяброў намнога большая. Можа быць, прыйшло нарэшце адчуванне, што Шамякін — адзін з тых нямногіх беларускіх пісьменнікаў, хто стварыў — прызнаемся шчыра — вялікую літаратуру. Ён — сапраўдны летапісец свайго часу, які здолеў перадаць яго дыханне, яго эмацыянальныя фарбы.

— Ці памятаеце вы той момант, калі ўпершыню адчулі, што вы дачка пісьменніка? Ці, можа быць, "нарадзіліся" з такім усведамленнем?

— Мне здаецца, што колькі я сябе помню, столькі гэта ведаю, бо маці заўсёды прасіла нас з братам не шумець, калі бацька пісаў. Пры гэтым, як ні парадаксальна, нам унушалася нешта такое, што прывяло нават да нейкага комплексу непрыкметнасці: мы не толькі, так бы мовіць, не "задзіралі насы", а імкнуліся трымацца цішэй, ніжэй за іншых. Гэта і ёсць, відаць, савецкае выхаванне: "вы такія, як і ўсе", "у нашай краіне ўсе роўныя". Не ведаю. Гэта феномен. Не магу зразумець, чаму мне заўсёды хацелася быць у цені. Пры тым, што бацька якраз быў грамадскі дзеяч. Мне і сёння неяк ніякавата ад гэтага інтэрв'ю, ад увагі да мяне.

— Якая была першая бацькава кніжка, якую вы прачыталі? Якія былі тады адчуванні? І як змяняліся яны пасля, па меры вашага сталення і набыцця ўласнага прафесійнага вопыту літаратура- і культуразнаўцы? Ці можаце сёння, чытаючы бацькавы творы, унутрана адмежавацца ад таго, што іх аўтар — не проста знакаміты пісьменнік-класік, а ваш бацька?

— Першая бацькава кніга, што я прачытала, наколькі помніцца, — зборнік дзіцячых апавяданняў "У Маскву", яшчэ вельмі няспелых, наіўных. Але мне ў дзяцінстве падабаліся. Дарэчы, тады я якраз адмяжоўвалася ад таго, што аўтар цікавых твораў — мой бацька, інакш кажучы, была шчырай чытачкай. А сёння — не магу. І часта ўнутрана палемізую з ім, асабліва тады, калі ён абапіраецца на факты жыцця ці характары з блізкага акружэння. Калі зыходзіць з унутранай цэласнасці мастацкага твора, псіхалагічныя абрысы яго герояў дастаткова матываваныя, але яны, як правіла, мала суадносяцца з сутнасцю прататыпаў. І я ламаю галаву: ці сапраўды ён нас так бачыць, ці гэта ўсё ж непазбежная ў творы мастацкая трансфармацыя, калі галоўная роля належыць аўтарскай фантазіі, а прататыпы неабходныя толькі як фармальная аснова?

— Цяпер вы маглі б назваць любімую кніжку бацькі?

— Любімы мой твор — раман "Зеніт", пра які якраз рэдка ўспамінае крытыка. А мне імпануе яго атмасфера замілаванасці да герояў. І ўвогуле, у чым каштоўнасць, на маю думку, творчасці Шамякіна? Заўважыць, бачыць у чалавеку, у свеце дрэннае намнога лягчэй, чым бачыць добрае і прыгожае. За апошнія пятнаццаць гадоў, калі ўсё крытыкавалася і не асталося, бадай, ні адной каштоўнасці, якая не аказалася б асмяянай і прыніжанай, я зразумела, наколькі ўнікальны зрок, што бачыць у чалавеку вобраз Божы, а не жывёлу. Пісьменнік і павінен вучыць бачыць Прыгажосць. Вось у чым унікальнасць Шамякіна. Вось чаму яго любіць народ, як бы ні імкнуліся крытыкі яго прынізіць. Прафесійныя недахопы ў яго творах і я, безумоўна, бачу. Ды толькі не гэта сёння галоўнае.

— Нарадзіцца дачкою вядомага на ўсю краіну і па-за яе межамі пісьменніка — не толькі гонар, але й вялікая адказнасць, у пэўным сэнсе нават праблема. Уласна кажучы, у чым тут "праблематычнасць"?

— Праблематычнасць у павышанай увазе да сябе з боку іншых. Неабходна заўсёды "трымаць марку", не заплямліць прозвішча. Гэта няпроста. Дастаткова сказаць, што калі я была студэнткай, то ўмудрылася (самой цяжка паверыць) не прапусціць ні адной лекцыі. Працуючы выкладчыкам БДУ, заўсёды перавыконвала нагрузку. Цяпер ужо і загадчык кафедры, а ўсё роўна ў мяне вучэбная нагрузка большая за ўсіх. Але гэта не скарга. Наадварот. Я ўдзячна за тое, што людзі ставіліся да мяне патрабавальна. Быць Шамякінай — значыць, не спыняцца, а пастаянна вучыцца, пастаянна інтэлектуальна расці.

— І ніколі не даводзілася "в сердцах" самой сабе ўздыхнуць: "Ах, лепей бы я нарадзілася ў сям'і звычайных бацькоў..."?

— Не, такога не было ні разу. Ды і навошта наракаць на лёс? Як склалася — так склалася. Склалася лепш, чым у многіх, а ў нечым — больш складана. Але і за гэта дзякуй лёсу.

— Тацціяна Іванаўна, вам, мабыць, як нікому іншаму вядома тое, што называюць пісьменніцкім побытам, — у дачыненні, зразумела, да Івана Пятровіча. Не выносячы асаблівых сакрэтаў, ці не маглі б усё-такі назваць яго лепшых сяброў, магчыма, нядобразычліўцаў, расказаць пра ягоныя стасункі з імі? Ну і наогул: які ваш бацька як чалавек, як бацька?..

— Шамякін і яго сям'я заўсёды былі абкружаны цэлай міфалогіяй, многія анекдоты і гісторыі не мелі ніякіх дачыненняў да рэальнасці. Кожны мяркуе пра іншага адпаведна сваёй сапсаванасці. Людзям было няўцям, як у такога багатага (на той, савецкі, час) пісьменніка такі звычайны побыт. Сапраўды, у нас ніколі не было шыкоўнай мэблі, дарагой апаратуры. Была машына, дача. Але дача — самы звычайны, хоць і дастаткова вялікі, дом. А сёння яго памеры проста смешныя ў параўнанні з палацамі-гмахамі "новых беларусаў", што ўзведзены па суседстве. Нашага сярод іх і не відаць. Бацька даволі сціплы ў побыце. Сёння, безумоўна, заклапочаны нейкім элементарным камфортам, але гэта зразумела ў яго ўзросце. А ў прынцыпе прыклад майго бацькі пацвярджае тую простую ісціну, пра якую яшчэ Хрыстос гаварыў: "Будзе дзень — будзе хлеб". Інакш кажучы: калі ёсць магчымасць, карыстайся тым, што маеш, а не трымай на ашчадкніжках. Усё жыццё Шамякін верна служыў дзяржаве і верыў у яе абсалютна. А дзяржава ў 1992 годзе так яго падвяла! Праўда, гэта была ўжо іншая дзяржава...

Што тычыцца сяброў, безумоўна, раней іх было намнога больш. Адышлі ў нябыт вельмі блізкія: Андрэй Макаёнак, Аляксей Кулакоўскі, Максім Танк,

(Працяг на 4-й стар.)

Тут яго крыніцы

Звычайна, калі сустракаюся з юнымі чытачамі, яны нярэдка задаюць пытанне: а ці бачыліся вы з тым ці іншым пісьменнікам? Часцей за ўсё называюць прозвішча Шамякіна. Пачуўшы станоўчы адказ, просяць расказаць пра Івана Пятровіча, падзяліцца сваімі ўражаннямі пра чалавека і пісьменніка, якога самі ведаюць толькі па творах і біяграфічных звестках.

Прапаную чытачу запіс размовы з Іванам Пятровічам, якая ў нас адбылася ў яго кватэры за кубачкам кавы. Мы пілі яе і гаманілі. Менш — пра літаратуру, больш — пра жыццё, пра родную нам Гомельшчыну.

— Гомельшчына, Гомель — гэта, вядома ж, найважнейшая старонка ў маім жыцці. Тут упершыню ўдыхнуў паветра, тут зрабіў першы крок, тут сказаў першае слова... тут упершыню пакахаў. Мы ж некалі з Машай вучыліся ў адным класе. А вышэйшая кропка ў маім каханні была пастаўлена ў Гомелі. Спатканні на вуліцы Астроўскага дагэтуль помняцца.

— І гаварылі сваёй будучай жонцы самыя пяшчотныя словы, абяцалі, відаць жа, дастаць зорку з неба?

— Не. Хлусіць не буду. Пры ўсёй маёй гарачай любові мы не спускаліся да сюсюкання накшталт "ластаўка", "коцік". Быў не той час. Было не тое выхаванне.

— Тое, што вы вучыліся да вайны ў тэхнікуме, вядома.

— Так, так, будаўнічых матэрыялаў...

— А Маша Кротава, дачка Філата, якога вы цёплым словам прыгадваеце ў сваіх успамінах, што рабіла ў Гомелі?

— Яна вучылася на фельчара.

— На той перыяд, на перыяд кахання, прыходзіцца і пачатак вашай творчасці?

— І так, і не. Да літаратуры я сур'ёзна ставіўся яшчэ ў школьныя гады. Перачытваў усё, што траплялася пад руку. У адносінах да нас, пісьменнікаў, гэта крыху банальна гучыць. Але, як кажуць, што было, тое было. Набіраўся смеласці, прасіў кніжкі то ў дырэктара, то ў настаўнікаў. Хаця і ў іх запас быў не надта... Нешта спрабаваў і пісаць. Больш вершы. Не трэба тлумачыць пра што... А ўжо калі трапіў у Гомель, то даведаўся, што пры "Гомельскай праўдзе" працуе літаб'яднанне. Пачаў яго наведваць.

— Ці помніце, як праходзілі заняткі, якая была атмасфера?

— Таварыская атмасфера. Хоць і сустракаліся аматары паддаць перцу без дай на тое прычыны. У газеце, калі мяне памяць не падводзіць, працаваў Яўменаў, сам не літаратар, але любіў, калі гуртаваліся вакол газеты маладыя паэты, празаікі. Разам са мной наведвалі тыя заняткі будучыя вядомыя паэты Кастусь Кірэенка, Дзмітрый Кавалёў, Леанід Гаўрылаў. Яны крыху старэйшыя былі за мяне, ужо друкаваліся. І ці трэба гаварыць, як я ім зайздросціў! Нядаўна я разбіраў свае рукапісы на дачы і натыкнуўся на абадраны сшытак, мой юнацкі дзённік за сакавік — май 1939 года. Дык вось, у ім я вычытаў, як на гуртку разбіралася маё апавяданне. Шкада, чамусьці не пазначыў, як яно называлася, а памяць назву не зберагла. Мяне раскрытыкаваў нейкі Мікула... Хто ён такі — нават у твар не помню... Усіх запомніў, а яго — не... Але ён не зразумеў тое, што я напісаў, і таму гаварыў непераканаўча.

— Дасылалі ў абласную газету і допісы?

— Было і такое. Расказваў пра жыццё вёскі, у школе ў якой настаўнічаў. Там, у Пракопаўцы, пісаў і свой першы раман "Глыбокая плынь".

— Па гарачых, як кажуць, слядах?

— Мінула тры гады пасля нашай Перамогі, калі быў напісаны мой першы буйны твор. Тады нельга было сказаць, што вайна — гісторыя. Яна яшчэ не дыхала ў спіну, яна дыхала ў твар.

— Так ці інакш, да вайны вы звярталіся і пазней?

— І сёння, бывае, звяртаюся. Гэта — невычэрпная тэма. Але як я пішу пра вайну? Рэтраспектыўна. Хоць такія мае аповесці, як "Гандлярка і паэт", "Шлюбная ноч" — непасрэдна пра вайну.

— "Гандлярка і паэт" — гэта, на мой погляд, вышыня. Пра такі твор марыць кожны пісьменнік.

— А ты ведаеш, што ў свой час гэтую аповесць вылучалі на самую высокую прэмію? На Ленінскую.

— Краем вуха чуў.

— Але знайшліся асобныя людзі... і не паленаваліся ж, спецыяльна ў Маскву паехалі, каб нашкодзіць. І прэмію не далі.

— Матывацыя, цікава, якая была?

— Маўляў, гандлярка... не тая гераіня. Не з рабочых. Хоць якая ж яна, калі разабрацца, гандлярка? Патрыётка.

— А вам, Іван Пятровіч, часта вось так... падножкі ставілі?

— Ставілі. Для многіх пісьменнікаў я быў нязручным. Бяда, што многія ў класікі мецяць... На маім баку быў мой чытач. Я гэта адчуваў і тады, адчуваю і цяпер. Таму напартачыць мне няпроста. Хоць знаходзяцца і сёння... знаходзяцца...

— Вы маеце на ўвазе рэдкія выпады і з боку маладых літаратараў?

— Я іх проста не чытаю. Хоць і крыўдна бывае. Але яны мне помсцяць за тое, што іх прымушалі ў школе вывучаць мае творы...

— Іван Пятровіч, нядаўна ў Гомелі памёр Сцяпук...

— Памёр? Уладзімір Сцяпанавіч, здаецца?

— Так, так. Ён доўгі час працаваў першым намеснікам старшыні аблвыканкама.

— Шкада чалавека. Але ж усе мы пад Богам ходзім.

— Я незадоўга да смерці меў з ім размову... ён гаварыў, быццам з'яўляецца адным з прататыпаў рамана "Сэрца на далоні".

— Правільна гаварыў. Многія ўдзельнікі партызанскага руху сталі героямі маіх твораў. Яны пазнавалі не толькі сябе, пазнавалі тыя падзеі, якія ляглі ў аснову маіх раманаў.

— Дарэчы, як і Андрэй Макаёнак?

— Пра Андрэя я магу расказваць бясконца. Шкада, вельмі шкада, што мы яго рана страцілі. Гэта ж ён у мяне галоўны герой рамана "Атланты і карыятыды". Хоць ён у творы — галоўны архітэктар. Але ж у аснове — яго жыццё.

— Недзе пасля смерці Андрэя Ягоравіча я сустрэўся на рэспубліканскім радыё з прыгожай, мілавіднай жанчынай — Аленай Сяргееўнай. У яе, дарэчы, прозвішча, як і ў мяне, таму яна пацікавілася, адкуль я родам... Калі назваў Журавіцкі край, то яна адразу ж пачала расказваць пра Андрэя Ягоравіча. Гадзіны дзве мы гутарылі. Яна вельмі шкадавала, што скасавала ў свой час шлюб з Макаёнкам... Сказала прыкладна так: "Тады б ён быў жывы".

— Хто яго ведае, мабыць, і так. У "Аповесці пра сябра" я напісаў шчыра, што тая медычка, што накінулася на грошы драматурга, а ў яго на той час яны былі някепскія, пагубіла яго... сваімі ўколамі. Папсавала яна мне нерваў. І суды былі. Я, як сябра Андрэя, павінен быў заступіцца за яго. Хоць і позна. І я зрабіў гэта.

— Пра вашу дружбу я чуў шмат. І, відаць, у пісьменніцкім асяродку гэта была рэдкая з'ява, каб так сябравалі моцна? Два народныя...

— Народнымі мы сталі пасля. Пісьменнікі сябруюць паміж сабой, ёсць прыклады. Не магу сказаць, што там, за сяброўствам. Мы ж з Андрэем былі як браты. Мая Маша нават раўнавала мяне да яго: ты, Іван, і дня не можаш пражыць без Андрэя. Не мог. Як там, дарэчы, музей у Старых Журавічах?

— Жыве. Далекавата ад Гомеля — больш за сто кіламетраў, таму наведвальнікаў, вядома ж, мала. Калі святы праводзім літаратурныя, стараемся звазіць на спатканне з Макаёнкам нашых гасцей з Расіі і Украіны. У Гомелі, дарэчы, выдзелена цудоўнае памяшканне пад абласны літаратурны музей. Збіраем экспанаты, афармляем...

— Гэта прыемная навіна. Трэба абавязкова захаваць усё, што звязана з пісьменнікамі. Нашчадкам спатрэбіцца. Ды і ўвогуле такі музей стане гордасцю горада і вобласці. Наша зямля багата дала добрых пісьменнікаў.

— А вы самі калі першы раз убачылі "жывога" пісьменніка?

— А ты ведаеш, і не помню. Хаця імкнуўся зрабіць гэта значна раней. Да Макаўя (дзе мы тады жылі) дакацілася чутка, быццам у Грабаўцы выступае пісьменнік. Я падбіў хлопцаў і адправіўся ў няблізкі свет. Аказалася, што не пісьменнік выступае, а акцёр-чытальнік. І то за грошы. А іх у нас, вядома, не было. Добра, што нейкі дзядзька ў шыкоўным паліто правёў. 30 вёрст адмахаў, а сапраўднага пісьменніка тады так і не ўбачыў.

— Цікава, а кім вы хацелі стаць?

— Тады мода была на афіцэраў. Стараўся не адстаць ад яе і я.

(Працяг на 4-й стар.)

На шляхах рэформы

Як на Случчыне выхоўваюць вучняў

Наша творчая камандзіроўка вяла на Случчыну. Мы ехалі, каб пазнаёміцца з вопытам работы цікавых устаноў адукацыі. Нас сустрэла намеснік загадчыка Слуцкага раённага аддзела адукацыі Зінаіда Мікалаеўна Міроненка. На разгорнутай карце раёна пазначыла школы, якія працуюць у інавацыйным рэжыме. Мы выбралі "Казловіцкі варыянт". "Жыгулі" паімчалі нас па слуцкай аўтастрадзе, пакідаючы ззаду вёску за вёскай.

Наш маршрут скіраваны ў Казловіцкі сацыяльна-педагагічны, адукацыйна-культурны комплекс. Зінаіда Мікалаеўна Міроненка з гонарам распавядае пра гэтую ўстанову.

— Казловічы — наш гонар, наш маяк, тут працуе кагорта апантаных, улюбёных у сваю справу педагогаў.

І вось мы ў Казловіцкай сярэдняй школе. Педагагічны калектыў гэтай школы стаў на шлях профільнай дыферэнцыяцыі ў раёне. У 1990 годзе распрацаваны індывідуальны навучальны план і зацверджаны ў Міністэрстве адукацыі. З таго часу працягваецца праца над удасканаленнем профільнай дыферэнцыяцыі, якая скіравана на асобу вучня, стварае ўмовы для максімальнага развіцця дзяцей з рознымі здольнасцямі і накірункамі інтарэсаў, каб нашы сельскія дзеці маглі паступаць у самыя прэстыжныя ВНУ і паспяхова там вучыцца.

У школе ўведзена паглыбленае вывучэнне матэматыкі. У гэтым навучальным годзе адкрыты аграрна-тэхнічны клас (ліцэйскі) пры БАТУ. У 1 — 7 класах праводзяцца ўрокі рытмікі.

Вучні школы, выдатнікі вучобы, атрымліваюць стыпендыі, сродкі на якія выдзяляе калгас імя Кірава.

У школе ў 2000 — 2001 навучальным годзе займаецца 195 вучняў, працуюць 27 настаўнікаў. 22 маюць вышэйшую адукацыю, 11 — былыя выпускнікі школы. У школе створана добрая матэрыяльная база, абсталяваны ўсім неабходным вучэбныя кабінеты, спартыўная і актавая залы, сталовая на 80 пасадачных месцаў.

Асаблівую ўвагу звяртае калектыў на патрыятычнае і эстэтычнае выхаванне вучняў. Створаны сацыяльна-педагагічны комплекс (дзіцячы сад — школа — школа мастацтваў — Палац культуры). На трох аддзяленнях школы мастацтваў (музыкальным, мастацкім, харэаграфічным) займаецца 63 вучні. Яны ўдзельнічаюць у раённым і абласным конкурсах мастацкай самадзейнасці, адзначаюцца дыпломамі.

У цесным кантакце са школай працуе яе структурнае падраздзяленне — школа мастацтваў, якая мае тры аддзяленні: музычнае, маляванне, харэаграфічнае. А кіруе гэтым творчым калектывам мясцовы падзвіжнік Уладзімір Часлававіч Ліпоўскі. Ігры на баяне, цымбалах, акардэоне, скрыпцы, фартэпіяна, валторне і саксафоне навучаюцца ў казловіцкай школе юныя таленты. Лепка, роспіс па дрэве, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, харэаграфія — усё гэта да паслуг [illegible]. Педагогі В.В.Ліпоўская, А.А.Каляда, В.А.Каляда, Л.М.Мацуш, Т.В.Козел, А.М.Макарава аддаюць свае сэрцы вучням.

Як вынік работы школы мастацтваў — пяць вучняў займаюцца ў Мінскім музычным вучылішчы; чатыры — на факультэце народнай культуры БДПУ імя М.Танка; Каця Ліпоўская — дыпламант III Усебеларускага фестывалю "Усе мы родам з дзяцінства"; Казловіцкі дзіцячы хор — лаўрэат абласнога конкурсу-агляду харавых калектываў, які праходзіў у Барысаве; два навучэнцы музычнага аддзялення — пераможцы тэарэтычнай алімпіяды на абласным спаборніцтве ў Маладзечне.

Спіс перамог можна бясконца працягваць. Але, як сказаў дырэктар школы мастацтваў У.Ч.Ліпоўскі: "Школа мастацтваў — любімае месца адпачынку і развіцця для казловіцкіх школьнікаў. Мы нясём у мясцовы соцыум радасць, культуру, музыку. У нашай школе дзеці адчуваюць сябе як дома".

Калі мы вывучалі Праграму развіцця адукацыі і культуры ў Казловіцкім сацыяльна-педагагічным комплексе, то заўважылі, што яна прадугледжвае і пераемнасць у дзейнасці школы — дзіцячага садка, пазнаёміліся з праграмай "Адораныя дзеці", праграмай "Спадчына", курсам "Народная культура" і г.д. Першай ступенькай у адукацыйнай прасторы Казловічаў з'яўляецца, безумоўна, дзіцячы сад. Патрэбна сказаць, што і ён у гэтым мікраранё адмысловы. Мы пераканаліся, што гэткаму садку, яго сістэме навучання, выхавання, развіцця і аздараўлення могуць пазайздросціць бацькі сталічных садкоў. Моцная матэрыяльная база, выкарыстанне методык М.Мантэсоры, Л.Д.Глазырынай, сур'ёзная фізкультурна-аздараўленчая работа з дашкольнікамі, загартоўка дзятвы, работа па эстэтычным выхаванні малышоў — усё гэта ўражвае і выклікае павагу да тых, хто стаіць на службе дашкольнага выхавання.

Загадчыца садка М.М.Хібнікова зазначае: "Мы вельмі задаволены, што з'явілася структурнай адзінкай школы. Нашы выхаванцы і настаўнікі пачатковых класаў школы — і калегі, і партнёры, і супрацоўнікі. Працуем па адзінай праграме, рыхтуем дашкольнікаў да школы, жывём тым жа ідэям, што і педкалектыў школы. Дырэктар школы Т.М.Цагойка — наш генеральны дырэктар. Творчаму супрацоўніцтву школы — школы мастацтваў — дзіцячага саду — у нас зялёная вуліца. Для мяне як кіраўніка дашкольнай установы важна, што я працую не ў замкнёнай прасторы, а з'яўляюся членам адкрытай адукацыйнай сістэмы ў Казловіцкім мікрараёне".

Развітваючыся з Казловічамі, мы заўважаем З.М.Міроненка — намесніку загадчыка Слуцкага раённага аддзела адукацыі: "Вы, Зінаіда Мікалаеўна, імкнуліся паказаць нам сацыяльна-педагагічны комплекс, а мы адчулі, што тут сапраўдная акадэмія талентаў. Акадэмічны гарадок Казловічаў прыемна здзівіў нас тым, што педагогі-падзвіжнікі, не чакаючы рэкамендацый навукі, смела ідуць на стварэнне эксперыментальных пляцовак, апрабіруюць мадэлі новых тыпаў навучальных устаноў на сяле. Казловіцкі сацыяльна-педагагічны, адукацыйна-культурны комплекс заслугоўвае падтрымкі і распаўсюджання вопыту дзейнасці...

...Далей наш маршрут ляжыць у Вясейскую сярэднюю школу, дзе дырэктарам з'яўляецца Георгій Сцяпанавіч Раманюк, чалавек неардынарны, таленавіты, як кажуць, педагог ад Бога. Скажам шчыра: кіраўніцкай дасведчанасці, кампетэнтнасці Георгія Сцяпанавіча можна пазайздросціць. А З.М.Міроненка адразу ж зазначае: "У аддзеле адукацыі свая метода прызначэння кіраўнікоў школ. Дырэктарам мы прызначаем тых, хто адпрацаваў намеснікам дырэктара па вучэбна-выхаваўчай рабоце 5 — 7 гадоў. Такі дырэктар будзе не толькі добрым гаспадарнікам, але і ў вучэбна-выхаваўчым працэсе будзе дасведчаны".

Вясейская школа — сярэдняя агульнаадукацыйная школа з ліцэйскім класам, профільнымі напрамкамі навучання. Год заснавання — 1912, земскае Вясейскае рэальнае вучылішча. Будынак цяперашняй школы пабудаваны ў 1966 годзе. Школа разлічана на 19 класаў-камплектаў. 300 вучняў, але займаецца цяпер — 348.

За апошнія тры гады Вясейская сярэдняя школа займала прызавыя месцы (2-е) у раённым аглядзе школ, 2-е — у раённых алімпіядах, 2-е — у абласным конкурсе "Мой родны кут", у 1998-99 навучальным годзе — першае месца ў раённых спартыўных спаборніцтвах.

За тры гады школу закончылі 16 медалістаў. Навацыі і пошукі ў школе знайшлі сваё месца: ідзе вывучэнне замежнай мовы з дзіцячага сада і падрыхтоўчага класа; рытміка і танец у падрыхтоўчых — чацвёртых класах; вывучэнне курса "Сусветная мастацкая культура"; курс "Здаровы лад жыцця" — пачатковых, 5-6 класах; асновы моўнай культуры — пачатковых класах; паглыбленае вывучэнне геаграфіі ў сёмых класах; Праграма "Адораныя дзеці" па геаграфіі ў сёмым класе, па матэматыцы — у восьмым класе; эканоміка — адзінаццаты клас; ліцэйскі дзесяты клас; профільныя напрамкі навучання з 1991 года; курсы па выбары, факультатывы.

Для вясейскіх педагогаў вучань не аб'ект навучання, а ўдзельнік вучэбна-выхаваўчага працэсу. Усіх педагогаў — 39, з вышэйшай адукацыяй — 34; з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй — 5; мужчын — 8, жанчын — 31; выпускнікоў гэтай школы — 18 (50%); з вышэйшай катэгорыяй — 5, з першай — 26, з другой — 8. Іх характарызуе любоў да дзяцей, высокі прафесійны узровень, пошук і эксперымент. Вышэйшым органам кіравання з'яўляецца Савет школы, куды ўваходзяць настаўнікі, вучні і бацькі. Галоўны прынцып Савета — павага правоў дзяцей, стварэнне адносін супрацоўніцтва, клопат пра здароўе дзяцей.

Адміністрацыя ў стане ахапіць усе сферы дзейнасці школы, паколькі дырэктар і два намеснікі з'яўляюцца спецыялістамі па беларускай, рускай і замежнай мовах, матэматыцы. У школе працуюць псіхолаг і сацыяльны педагог. У дзіцячым садку і школе працуе лагапед. Асноўнае назначэнне псіхолага-педагагічнай службы — вывучэнне псіхалагічных асаблівасцей вучняў рознага ўзросту, дапамога дзецям у адаптацыі да школы, высвятленне здольнасцей і схільнасцей вучняў, распрацоўка праграмы школы "Адораныя дзеці", аказанне дапамогі вучням, якія маюць некаторыя адхіленні ў развіцці, прафесійная прыгоднасць, выяўленне дзяцей, якія патрабуюць дапамогі, вывучэнне соцыуму школ, сумесная праца з сям'ёй. Тым, хто хоча дадаткова вучыцца, прапануецца 11 гурткоў, клуб "Эрудыт", факультатывы, курсы па выбары, праграма "Адораныя дзеці".

На пачатковай ступені (падрыхтоўчыя — 4 класы) вучні авалодваюць асноўнымі ўменнямі і навыкамі. Асаблівая ўвага ўдзяляецца развіццю здольнасцей вучняў, тэхналогіям развіваючага навучання.

Пачынаючы з падрыхтоўчага класа, вывучаецца замежная мова. Працуюць дзве групы прадоўжанага дня. Выкладаюцца курсы "Здаровы лад жыцця", "Рытміка і танец", "Асновы моўнай культуры".

Вучэбны год дзеліцца на чвэрці. Па выніках кожнай чвэрці выстаўляюцца адзнакі вучням (акрамя падрыхтоўчага класа). З другога паўгоддзя адзнакі выстаўляюцца вучням 1-2 класаў. Наладжана супрацоўніцтва з Беларускай сельскагаспадарчай акадэміяй (ліцэйскі клас па спецыяльнасці "Аграномія"). Да паслуг вучняў 20 вучэбных кабінетаў, камп'ютэрны клас, спартыўная зала, камбінаваная майстэрня на 20 месц, бібліятэка, у якой 39000 кніг мастацкай літаратуры, 2100 падручнікаў, 1200 часопісаў. Два кабінеты швейнай справы.

Вясейскія педагогі ўпэўнены, што галоўная задача фізічнага выхавання — прывіццё любові да сістэматычных заняткаў фізкультурай і спортам. Школа павінна клапаціцца пра здароўе дзяцей. Традыцыйныя дні здароўя, спартыўныя святы, удзел у раённых і абласных спаборніцтвах па шахматах, футболе, лёгкай атлетыцы. Школа займае прызавыя месцы на раённых і абласных спаборніцтвах...

Мусіцкая базавая школа — адна з лепшых у раёне, размешчана ў некалькіх будынках, вельмі дагледжаная, утульная. "Гэта наш акадэмгарадок", — паведамляе дырэктар школы, магістр педагагічных навук Любоў Піліпаўна Машко. Школа ў Мусічах стала сапраўды цэнтрам асветы і культуры, носьбітам агульначалавечых і гуманістычных каштоўнасцей. Школа і вёска — адзінае цэлае. Усё, чым жыве школа — вядома вёсцы, бо ніводнае свята, сустрэча з цікавымі людзьмі не праходзіць без сяльчан. "Нашы вяскоўцы не проста госці ў нашай школе — яны дарадцы, памочнікі, паплечнікі тых вучняў, якія схільны да правапарушэнняў. Як і ў даўніну, выхоўваем усім светам", — зазначае В.К.Рабцава — намеснік дырэктара школы.

Чым жа вызначаецца Мусіцкая базавая сярод іншых?

У першую чаргу — адносінамі педкалектыву да навучання педагогаў. Нягледзячы на тое, што класы тут маладзікі, педагогі вядуць заняткі ў профільных падгрупах, навучаюць адораных дзяцей па індывідуальных планах, урокі праводзяць у нетрадыцыйных формах. "Звычайны" ўрок, калі ён штодня аднолькавы, [illegible] вучням з малодшага класа, а таму мы іншы раз адыходзім ад класічнай формы правядзення ўрока, арганізоўваем яго ў форме гульні, падарожжа, аўкцыёну, дыскусіі, не губляючы пры гэтым адукацыйна-навучальных вынікаў урока, — тлумачыць нам Л.П.Машко, дырэктар установы.

Па-другое, педагогі Мусіцкай базавай школы сур'ёзна займаюцца сацыяльнай педагогікай, умела ладзяць сацыяльнае выхаванне вучняў. Цімураўская работа, культурна-выхаваўчая работа вучняў у аддаленых вёсках, дапамога ў азеляненні і добраўпарадкаванні мікрараёна школы, наладжванне кірмашоў і народных гульняў у вёсках — вось "фронт" дзейнасці педагогаў і вучняў. "Вучні нашы вучацца міласэрнасці, дабрыні, набіраюцца народнай мудрасці і кемлівасці. Павагу да старэйшага, да чалавека працы, выхаванне рыс гаспадара, жаданне застацца на роднай зямлі — вось што выхоўвае сацыяльная педагогіка ў нашых выхаванцах", — мяркуе педагог-арганізатар В.А.Ясковіч.

Побач з сацыяльнай педагогікай ідзе народная педагогіка, а таму пытанням выхавання школьнікаў на народных традыцыях, на гістарычнай, культурнай, працоўнай спадчыне роднага краю надаюць у Мусіцкай базавай школе належную ўвагу. Ведаць фальклор, вусную паэтычную творчасць, паданні сваёй мясцовасці, шанаваць вясковы люд, ганарыцца сваёй радзімай, умець быць гаспадаром на зямлі — гэтыя формы выхавання дзяцей у Мусічах з'яўляюцца прыярытэтнымі.

Позна вечарам мы вярталіся ў гасцініцу "Случ". На душы спакойна і радасна: у Слуцкім раёне адчуваеш сябе як дома. Мабыць, гэта ўсё ад таго, што людзі тут добрыя, мудрыя, працавітыя, адчуваеш, што сельскія педагогі не перастаюць сеяць разумнае, добрае, вечнае, што мудрая народная педагогіка дае толькі здаровыя, урадлівыя ўсходы. І хай так будзе заўжды. А пагаворка "У Слуцку — усё па-людску" — пацвердзілася.

Мікалай ГРУДЗІНСКІ,
Наталля ЖАВАРАНАК,
старшыя выкладчыкі
Мінскага абласнога ІПК,
Уладзімір ЛІСТРАЦЕНКА,
кандыдат педагагічных навук,
дацэнт.

Наша праца — наш гонар

Школа сямейных пар

Так называюць на Піншчыне Лышчанскую сярэднюю школу. Тут працуюць цікавыя, творчыя людзі. У школе захоўваюцца традыцыі настаўніцтва, нязгасная пераемнасць пакаленняў. Вопыт старэйшых перадаецца моладзі. І што цікава, многія настаўнікі тут з'яўляюцца сямейнымі парамі. Выпадак, пагадзіцеся, далёка не звычайны. Давайце пазнаёмімся бліжэй з гэтымі людзьмі.

Завуч, гісторык Іван Міхайлавіч Пратасавіцкі, настаўнік ужо сорак гадоў. Яго жонка Вольга Антонаўна 35 гадоў выкладае хімію і геаграфію.

— Шмат гадоў мы разам, — гаворыць яна і ўспамінае, як да яе, студэнткі Брэсцкага педінстытута, прыехаў аднойчы з Лышча на матацыкле малады настаўнік і зрабіў прапанову. Іван Міхайлавіч усміхаецца і дакладна называе гэтую дату — 17 красавіка 1963 года.

"Спартсменка, энтузіястка, выдатная гаспадыня, цудоўны педагог", — так характарызуюць Вольгу Антонаўну яе калегі. Іван Міхайлавіч — апантаная натура. Любіць вершы. Кожны яго ўрок — гэта своеасаблівы экскурс у гісторыю. Гэты настаўнік школы так хораша пераказвае падзеі той ці іншай эпохі, што дзеці адчуваюць сябе іх сведкамі.

— У нас не бывае звадак, нерваў, — усміхаецца гаспадыня.

— Галоўнае, па-мойму, у доме павінны панаваць узаемаразуменне і чуласць, — дадае Іван Міхайлавіч. — Нас аднадушна знітавалі [illegible], агульныя справы і захапленні.

А вось Антона Фёдаравіча і Соф'ю Іванаўну Крывецкіх з'ядналі, як жартуюць калегі, зоркі. Настаўнік астраноміі, праводзячы маладую важатую дадому, часта расказваў ёй захапляльныя гісторыі пра нябесныя свяцілы і зорныя далі...

"Тады мяне пакарыў гэты хлопец", — прызнаецца Соф'я Іванаўна.

Цяпер пазнаёмімся з сям'ёй педагогаў Ладыгаў. Сяргей Паўлавіч — дырэктар гэтай школы, выкладае гісторыю, а Галіна Фёдараўна — матэматыку.

— Мама прарочыла мне стаць добрай краўчыхай. Але вялікае жаданне быць настаўнікам прывяло мяне ў настаўніцкую прафесію. А шыццё стала маім хобі, — прызнаецца Галіна Фёдараўна.

Яна не толькі выдатны педагог, але і тонкі псіхолаг.

— Важна, — гаворыць Галіна Фёдараўна, — убачыць у дзіцяці асобу і заўважаць яго нават нязначныя поспехі.

Яе кабінет матэматыкі прызнаны лепшым з лепшых на Піншчыне. У школе праводзяцца раённыя і абласныя семінары кіраўнікоў школ і настаўнікаў-прадметнікаў.

У зладжанай рабоце калектыву, стварэнні матэрыяльна-тэхнічнай базы вялікая заслуга Сяргея Паўлавіча. А ў вольны час ён захапляецца турызмам, шашкамі, іграе на гітары.

— Я ўдзячна лёсу, што прыехала працаваць у Лышчанскую школу, — гаворыць Таццяна Андрэеўна Прыгодзіч, настаўніца пачатковых класаў. — Тут я сустрэла Канстанціна Мікалаевіча, які тады працаваў загадчыкам мясцовага клуба. Памятаю свой першы працоўны дзень. Як я хвалявалася, адчувала боязь перад вучнямі. Але ніякіх нечаканасцей падчас работы не здарылася. З першага слова я адчула сябе гаспадыняй класа, гаварыла з захапленнем. І гэта было як блаславенне на будучыню.

У яе мужа, настаўніка працоўнага навучання, залатыя рукі. Дзякуючы намаганням Канстанціна Мікалаевіча, яго калег, вучняў фасад школы, інтэр'еры нагадваюць [illegible]. Да таго ж ён кіруе гуртком "Умелыя рукі".

— Муж і жонка — адзінае цэлае. І праца ў радасць, [illegible].

[illegible]

— Іван Паўлавіч — сціплы, працавіты, [illegible]

У гутарках з тутэйшымі настаўнікамі шмат добрых слоў было сказана пра педагогаў — ветэранаў працы. [illegible] Канстанцін Міхайлавіч Палхоўскі — гісторык, былы дырэктар школы. [illegible] гаворацца пра многае. Колькі працы і сіл укладзена ў справу навучання і выхавання вучняў за доўгія гады работы ў школе!

Жыццё калектыву Лышчанскай школы заўсёды навідавоку. Сяльчане часам здзіўляюцца, як яны, працуючы ў школе, паспяваюць па гаспадарцы. Ды і самі заўсёды цудоўна выглядаюць, цікава праводзяць вольны час.

Для моладзі сяла настаўнікі — прыклад не толькі добрага стаўлення да любімай працы, але і ўзор іх вернасці сям'і.

Таццяна ЛУКАШЫК.
Пінск.

НА ЗДЫМКУ: (злева направа ніжні рад) Г.Ф. і С.П.Ладыгі; І.М. і В.А.Пратасавіцкія, К.Н. і Т.А.Прыгодзічы (верхні рад); А.Ф. і С.І.Крывецкія; І.П. і А.М.Татарэвічы; К.М.Палхоўскі.

Весткі з Дзяржыншчыны

Конкурс юных знаўцаў права

На традыцыйны раённы конкурс знаўцаў права сабраліся 29 удзельнікаў — вучняў 8-9 класаў школ горада і раёна. Мэта правядзення конкурсу — садзейнічаць развіццю цікавасці падлеткаў да вывучэння прававых ведаў, усведамленню імі сваіх правоў і абавязкаў, выкарыстанню ведаў у штодзённым жыцці, фарміраванню творчай асобы, здольнай рабіць адказны, сацыяльна значны выбар.

У адпаведнасці з мэтамі былі падрыхтаваны 25 пытанняў, якія вызначаюць веды вучняў па правах і абавязках, аб адказнасці непаўналетніх за правапарушэнні і злачынствы. Былі прапанаваны і розныя практычныя сітуацыі. Высвятлялася веданне дзяржаўных сімвалаў, асноўных законаў краіны, таго, які орган можа прызнаць чалавека вінаватым ва ўчыненні злачынства і г.д.

Калі журы ў складзе вядучага спецыяліста раёна Вацлава Матусевіча, кіраўніка сацыяльна-псіхалагічнай службы Галіны Бурш, сацыяльных педагогаў школ правярала адказы вучняў, вызначала пераможцаў, намеснік пракурора Уладзімір Мокат правёў з юнымі знаўцамі права круглы стол "Актуальныя пытанні прававой адказнасці падлеткаў". Уладзімір Аляксандравіч расказаў пра адказнасць непаўналетніх за правапарушэнні і злачынствы, азнаёміў вучняў з сітуацыяй у раёне, з работай, што праводзіцца рознымі службамі па прафілактыцы злачыннасці, адказаў на пытанні.

Пераможцы атрымалі дыпломы і сувеніры.

Каб злачыннасць не маладзела

З такой мэтай у райвыканкаме было праведзена пашыранае пасяджэнне камісіі па справах непаўналетніх, куды былі запрошаны дырэктары школ, старшыні сельскіх і пасялковых Саветаў, работнікі інспекцыі па справах непаўналетніх, пракуратуры, суда, аддзела адукацыі.

З дакладам "Аб стане работы па прафілактыцы безнагляднасці, правапарушэнняў і злачынстваў сярод непаўналетніх, абароне іх правоў і законных інтарэсаў у раёне па выніках 2000 года" выступіў начальнік міліцыі грамадскай бяспекі і спецыяльнай міліцыі Дзяржынскага РАУС падпалкоўнік міліцыі намеснік начальніка РАУС Юрый Мардасаў. У выніку сумеснай працы розных службаў злачыннасць сярод падлеткаў знізілася з 79 злачынстваў у 1999 годзе да 55 у 2000.

На пасяджэнні адзначана работа раёна па прафілактыцы безнагляднасці, правапарушэнняў і злачыннасці сярод непаўналетніх, што праводзіцца аддзелам адукацыі. Пытанні выхаваўча-прафілактычнай работы школ знаходзяцца на пастаянным кантролі раёна. Кіраўніцтву школ, педагагічным калектывам аказвае значную дапамогу сацыяльна-псіхалагічная служба. Функцыянуе тэлефон даверу, праводзіцца дыягностыка ўзроўню трывожнасці вучняў школ.

Пры гарадскім кінатэатры працуе кіналекторый "За здаровы лад жыцця", "Закон і ты".

Па абмяркоўваемым пытанні выступіў намеснік старшыні райвыканкама старшыня камісіі па справах непаўналетніх Аляксандр Крыварот. Ён адзначыў павелічэнне ролі сям'і ў выхаванні будучых грамадзян краіны, указаў на ролю ўплыву на бацькоў працоўных калектываў. У Навасёлках плануецца адкрыццё прытулка для часовага ўтрымання дзяцей, якія трапілі ў экстрэмальныя ўмовы.

У прынятай пастанове і плане работы пакоя па справах непаўналетніх на 2001 год намечаны канкрэтныя мерапрыемствы па далейшым зніжэнні злачыннасці сярод падлеткаў.

Сустрэча з артыстамі кіно

У дзяржынскім гарадскім кінатэатры "Эра" адбылася сустрэча вучняў школ з рэжысёрам-пастаноўшчыкам фільма "Зорка Венера" Маргарытай Касымавай, артыстамі Ленай Барушка і Вадзімам Рудабельцам.

Фільм закранае вострую для нашага часу праблему падлеткавай наркаманіі. Яна раскрываецца праз гісторыю дзяўчыны Аксаны, якая трапіла ў залежнасць ад наркотыкаў. Гісторыю яе сястры Паўлы і суседа Васіля — дзяцей, якія любяць Аксану і гатовы ахвяраваць усім, каб уратаваць яе. Адзінае, што яны здольны супрацьпаставіць злу, — сваю дабрыню і спагаду, мужнасць і жаданне дапамагчы дзяўчыне ў яе бядзе. Гэты фільм — пра дзяцей і для дзяцей, якія ў ходзе дэманстрацыі стужкі робяць патрэбныя для сябе вывады.

Тамара ШАЎЧЭНКА.

Дадатковая адукацыя: цікавы праект

Прага новых ведаў

"Цэнтр маладзёжнай адукацыі" — такую назву мае унікальны праект, які ажыццяўляецца ў Гродне з лета 1999 года. Ён дае магчымасць моладзі атрымліваць дадатковыя веды і ўменні, патрэбныя ў жыцці. Асновы права, журналісцкае майстэрства, школа дэмакратычнага лідэрства — і ўсё гэта бясплатна!

Ідэя арганізацыі такога праекта з'явілася не на пустым месцы. Кожная з арганізацый, якія сталі заснавальнікамі "Цэнтра маладзёжнай адукацыі", з самага пачатку свайго існавання займаліся грамадзянскай адукацыяй. Альбо, іншымі словамі, давалі людзям (пераважна — моладзі) дадатковую адукацыю, якая дапамагала адчуваць сябе грамадзянінам і дзейнічаць на карысць грамадства.

Так, грамадскае аб'яднанне "Віт" у 1996 — 1998 гадах правяло цэлы шэраг трэнінгаў у розных рэгіёнах краіны. Іх вынікам стала рэгістрацыя звыш двух дзесяткаў новых грамадскіх аб'яднанняў, многія з якіх паспяхова працуюць і да гэтага часу.

З 1998 года "Віт" з поспехам рэалізуе праграму "Права на кожны дзень". У межах гэтай праграмы выдадзены кнігі для школьнікаў і настаўнікаў па асновах права, праведзены дзесяткі семінараў для грамадскіх лідэраў, настаўнікаў і выкладчыкаў ВНУ, школьнікаў і студэнтаў з усёй Беларусі.

Грамадскае аб'яднанне Цэнтр "Трэці сектар" з 1997 года ладзіць штогадовы праект "Школа маладога журналіста". Гаворка пра яго пойдзе ніжэй, а пакуль толькі зазначым, што выпускнікі школы працуюць сёння ў рэдакцыях гродзенскіх і мінскіх выданняў, вучацца на факультэтах журналістыкі ў Беларусі і Балгарыі.

Кожны з названых вышэй праектаў патрабаваў пэўных высілкаў, шмат чалавечых і матэрыяльных рэсурсаў. "Дык чаму не аб'яднаць свае намаганні і не рабіць справы разам?" — задумаліся прадстаўнікі "Віта" і "Трэцяга сектара" і заснавалі сумесны праект "Цэнтр маладзёжнай адукацыі".

Тады ж была сфармулявана і галоўная мэта праекта — павышэнне грамадскай актыўнасці і нацыянальнай свядомасці моладзі праз прадастаўленне ёй дадатковай адукацыі ў галіне журналістыкі, права і дэмакратычнага лідэрства.

У межах Цэнтра ў 2000 — 2001 годзе працуюць доўгатэрміновыя навучальныя курсы "Школа маладога журналіста", "Школа дэмакратычнага лідэрства" і "Школа прававой адукацыі".

"Школа маладога журналіста" мае на мэце падрыхтоўку штатных і пазаштатных супрацоўнікаў для сродкаў масавай інфармацыі Гродзеншчыны.

Гісторыя школы вядзе адлік з сакавіка 1997 года. Тады распачаўся праект, які з поспехам рэалізуецца амаль чатыры гады. За гэты час "Школу маладога журналіста" скончылі каля 60 школьнікаў і студэнтаў.

Кожны трэці з выпускнікоў сёння паспяхова працуе ў СМІ вобласці альбо супрацоўнічае з імі, гэтаксама як і з выданнямі грамадскіх аб'яднанняў Беларусі. Некалькі нашых выпускнікоў навучаюцца на факультэтах журналістыкі Белдзяржуніверсітэта і Амерыканскага універсітэта ў Балгарыі.

У 2000 — 2001 годзе "Школа" навучае ўжо пятую групу слухачоў з 30 чалавек.

Пасля абвестак у друку было атрымана 116 заяў ад кандыдатаў. Адбор будучых навучэнцаў адбываўся на аснове анкетавання і субяседавання. На працягу навучальнага года для навучэнцаў школы праводзяцца заняткі па наступных накірунках: "Асновы камунікацыі", "Журналісцкія жанры", "Журналісцкая спецыялізацыя" (экажурналістыка, асвятленне грамадска-палітычнага жыцця, асвятленне эканамічных, культурных, спартыўных навін), "Грамадскія аб'яднанні як крыніца інфармацыі", "Журналістыка і права", "Журналісцкая этыка".

Навучэнцы знаёмяцца з працай абласной друкарні, гродзенскага абласнога тэлерадыёаб'яднання. У лютым пачнецца практыка ў рэдакцыі гродзенскіх газет.

За час рэалізацыі праекта навучэнцамі падрыхтавана звыш 800 публікацый для друку, выдаваліся інфармацыйна-забаўляльныя бюлетэні.

Доўгатэрміновы навучальны курс "Школа дэмакратычнага лідэрства" (грамадскі менеджмент) быў заснаваны ў верасні 1998 года. Галоўная мэта курса — развіццё сацыяльнай актыўнасці моладзі.

У межах "Школы дэмакратычнага лідэрства" быў распрацаваны першапачатковы варыянт сістэматызаванай праграмы навучання моладзі асновам дэмакратычнага лідэрства.

Праграма навучання ўключае тры блокі. "Уводзіны ў дэмакратыю" пазнаёмяць слухачоў з крытэрыямі і прынцыпамі дэмакратыі, пабудовы дзяржаўнай улады ў дэмакратычнай краіне, з правамі чалавека, выбарчым працэсам і грамадзянскім удзелам у ім.

У межах блока "Уводзіны ў лідэрства" навучэнцы атрымоўваюць веды і ўменні ў галіне лідэрства, эфектыўнай работы з групай, прыняцця рашэнняў у групе, эфектыўнай камунікацыі, вучацца вырашаць канфлікты, весці перамовы, знаёмяцца з аратарскім мастацтвам і майстэрствам палемікі.

У межах блока "Грамадскі менеджмент" маладыя лідэры вучацца планаванню, арганізацыі эфектыўных сходаў, рабоце з добраахвотнікамі, са сродкамі масавай інфармацыі, спонсарамі.

У практычнай частцы курса ўдзельнікі "Школы дэмакратычнага лідэрства" праходзяць стажыроўкі ў маладзёжных грамадскіх аб'яднаннях, дзе знаёмяцца з сацыяльна значнымі праблемамі, якія вырашаюць арганізацыі, вывучаюць структуру аб'яднання, пабудову сістэмы менеджменту.

Большасць выпускнікоў школы працягваюць пастаяннае супрацоўніцтва з грамадскімі аб'яднаннямі горада: "Беларускай асацыяцыяй клубаў ЮНЕСКА", "Аб'яднаннем беларускіх скаўтаў", "Асацыяцыяй беларускіх гайдаў", грамадскім аб'яднаннем "Віт", Цэнтрам "Трэці сектар", "Беларускім саюзам моладзі".

"Школа прававой адукацыі" працуе ў Гродне з кастрычніка 1999 года. Мэтай школы з'яўляецца прававая асвета моладзі горада і набыццё ёю ўменняў абароны сваіх правоў.

У школе навучэнцы атрымліваюць тэарэтычныя і практычныя веды і ўменні ў галінах тэорыі дзяржавы і права, правоў чалавека, канстытуцыйнага права, грамадзянскага права і працэсу, спажывецкага, працоўнага, аўтарскага, сямейнага, спадчыннага права, адміністрацыйнага права і працэсу, крымінальнага права і працэсу, міжнароднага права.

Асноўнай асаблівасцю заняткаў была іх накіраванасць на практычныя веды і выпрацоўку навыкаў, пры дапамозе якіх навучэнцы здольны рэальна абараняць свае правы і інтарэсы.

Заняткі распрацоўваліся і праводзіліся трэнерамі грамадскага аб'яднання "Віт", якія мелі грунтоўную падрыхтоўку, закончыўшы факультатыўны курс кафедры тэорыі гісторыі дзяржавы і права юрыдычнага факультэта Гродзенскага дзяржаўнага універсітэта імя Я.Купалы "Інавацыйныя метады ў выкладанні прававых дысцыплін", праходзілі стажыроўку ў прававых студэнцкіх клініках варшаўскага універсітэта і Санкт-Пецярбургскага інстытута права імя прынца Альдэнбургскага (Расія), удзельнічалі ў шэрагу трэнінгаў, у семінарах і канферэнцыях па інавацыйных метадах навучання.

Навучэнцы знаёмяцца з дзейнасцю праваабарончых арганізацый, а таксама наведваюць касацыйныя судовыя разборы з адпаведнымі заданнямі.

Зараз у Цэнтры маладзёжнай адукацыі рыхтуюцца да выдання некалькі метадычных распрацовак. Так, у межах курса "Школа маладога журналіста" завяршаецца работа над напісаннем метадычнага дапаможніка "Навучанне асновам журналістыкі актыўнымі метадамі". У ім чытачы знойдуць не толькі вучэбныя матэрыялы курса, але і расклады заняткаў, якія праводзяцца ў школе.

У межах курса "Школа дэмакратычнага лідэрства" ідзе напісанне кнігі "АВС дэмакратычнага лідэра" для актывістаў дзіцячых і маладзёжных грамадскіх арганізацый, а таксама збору метадычных рэкамендацый для выкладчыкаў.

А выкладчыкі "Школы прававой адукацыі" ўжо выдалі дапаможнік для вучняў 10 — 11 класаў "Права на кожны дзень", а таксама метадычныя рэкамендацыі па гэтым курсе для настаўнікаў.

Супрацоўнікі "Цэнтра маладзёжнай адукацыі", якія, дарэчы, усе працуюць на добраахвотных пачатках, мараць аб пастаянным месцы для заняткаў, аб магчымасцях павялічваць колькасць навучальных груп, а таксама спадзяюцца на разуменне з боку калег, якія працуюць у галіне дзяржаўнай сістэмы пазашкольнага навучання.

Зараз у Цэнтры праходзяць дадатковае навучанне 90 чалавек (заяваў было каля 260!).

Практыка паказала, што попыт на дадатковую адукацыю вельмі вялікі. Моладзь прагне новых ведаў, імкнецца з іх дапамогай асэнсаваць сваё месца ў сучасным грамадстве. А таму праект "Цэнтр маладзёжнай адукацыі" ў Гродне мае ўсе падставы на далейшае існаванне і развіццё.

Віталь НІКАНОВІЧ.

Даты

Ліцэй, у якім рыхтуюць нацыянальную эліту

Нядаўна Нацыянальны дзяржаўны гуманітарны ліцэй імя Якуба Коласа адзначыў свой дзесяцігадовы юбілей. Гэта унікальная навучальная ўстанова. Тут усе дысцыпліны выкладаюцца на беларускай мове.

У свой час ліцэй быў утвораны па ініцыятыве рады Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны Савецкага раёна Мінска і намаганнямі грамадскай ініцыятыўнай групы. Менавіта тады і пачаў дзейнічаць Беларускі гуманітарны адукацыйна-культурны цэнтр, а пад яго дахам — ліцэй з адмысловай праграмай навучання.

Па рашэнні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь з 1998 года Беларускі гуманітарны адукацыйна-культурны цэнтр пераўтвораны ў Нацыянальны дзяржаўны гуманітарны ліцэй імя Якуба Коласа.

У ліцэі за гады навучання каля паўсотні ліцэістаў атрымалі дыпломы рэспубліканскіх і гарадскіх алімпіяд, бліскуча даказаўшы высокую якасць атрыманых ведаў.

Атэстат аб заканчэнні ліцэя атрымалі каля 380 яго выпускнікоў. Абсалютная большасць іх працягвала вучобу ў беларускіх ВНУ, а таксама ў навучальных установах многіх замежных краін, у тым ліку Англіі, ЗША, Канады, Нарвегіі, Польшчы.

У рамках юбілейных урачыстацяў у ліцэі адбыліся: навучальна-практычная канферэнцыя выкладчыкаў, сустрэча з журналістамі. У Тэатры юнага гледача прайшоў спектакль ліцэйскага тэатра "Народны альбом". А 26 лютага адбылася вечарына, прысвечаная дню стварэння ліцэя.

Казімір ЮРОЙЦЬ.

Чытач працягвае размову

Дык навучымся сябе паважаць!

Зноў звяртаюся праз газету да намесніка старшыні Калінкавіцкага райвыканкама Ніны Іосіфаўны Пракапенка.

Паважаная Ніна Іосіфаўна! Давайце адразу ўдакладнім, што я звяртаюся менавіта да Вас, той самай настаўніцы, якую па выніках педагагічнага плёну ў Калінкавіцкай сярэдняй школе №6 можна было б назваць "змагаром руху за Адраджэнне нашай Бацькаўшчыны", — словы К.Кушнер ("НГ" ад 2 лістапада 2001 г.). Я не аспрэчваю і іншых высокіх і яркіх эпітэтаў гэтай настаўніцы, аднесеных на Ваш рахунак. Няхай сабе і так.

Але ж я звяртаюся да асобы, якая ўчора была той настаўніцай і тым "змагаром", а сёння ўжо, перапрашаю, — намеснік старшыні райвыканкама і нясе на сабе іншыя функцыі і іншую адказнасць за адукацыю і выхаванне дзяцей у раёне. І таму Вы, Ніна Іосіфаўна, не мае рацыі, калі ў тым жа нумары газеты за 2 лістапада сцвярджаеце: "...я там таксама была, як і Вы, госцем".

Гэты погляд не адпавядае тым акалічнасцям і напаверку ён зманлівы. Вы былі перш-наперш службовай асобай, што, спадзяюся, засведчыць і Ваша начальства. Набярыцеся мужнасці, прызнайцеся сабе ў гэтым, і тады Вы не будзеце прадстаўляць справу так, як бы да Вас тут звяртаюцца не па адрасе. Не трэба ўпадаць у мімікрыю. Дамовіліся? Я звяртаўся і звяртаюся да Вас як да афіцыйнай асобы і толькі па пытаннях, якія маюць быць у Вашай кампетэнцыі.

Ваш адказ у "НГ" яшчэ болей азадачыў мяне. Бо прэстыж, які Вы мелі ў сярэдняй школе №6, ніякім чынам не тлумачыць Вашых індэферэнтных адносін да тых хаўтур па роднай беларускай мове, якія былі наладжаны ў Хаміцкай школе. Наадварот, чым вышэй раскрываецца Ваш ранейшы прэстыж, тым цяжэй зразумець і апраўдаць Ваша "гасцяванне", як і жаданне пры гэтым зняць з сябе ўсялякую адказнасць за прадэманстраваную дэнацыяналізацыю школы.

Звернемся да некаторых іншых пазіцый Вашага ліста ў рэдакцыю.

Цытую. "Чаму сама не заўсёды і не ўсюды размаўляю на беларускай мове? Ды таму, што лічу: трэба гаварыць з суразмоўцам на той мове, каб яго не пакрыўдзіць, на якой яму зручней, іншая справа, калі таго патрабуюць абставіны і мэты..." /канец цытаты, шматкроп'е Ваша/.

І тут кароткую і, здавалася б, чыстую, ясную тэзу сваю Вы патапілі ў тумане.

Па-першае, звяртаючыся да Вас, я не сцвярджаў, што Вы павінны скрозь і паўсюдна размаўляць на роднай мове, хоць ёсць нямала інтэлігентаў, дый вучняў, якія гэтак робяць.

Па-другое, мілая і шаноўная прадстаўніца ўлады Ніна Іосіфаўна! Вы прыехалі ў старэйшую ў рэспубліцы Хаміцкую беларускамоўную школу, якая на сённяшні дзень павінна б з'яўляцца эталонам, апорай, так бы мовіць, рэперам беларускасці ў Беларусі. Чаму ж з настаўнікамі гэтай тэарэтычна адмысловай школы вы не загаварылі на беларускай мове? Або Вы віталіся з імі і гаварылі па-беларуску, а яны з Вамі — па-руску. Тады, каб не пакрыўдзіць іх, Вы таксама перайшлі на "больш зручную" для іх мову? Як было на справе?

Можна толькі захапляцца Вашым вытанчаным тактам, але ж думаю, што ініцыятыва ў карыстанні рускай мовай ў сітуацыі, калі "абставіны і мэты" вымагалі ад Вас якраз адваротнага, зыходзіла ад Вас. Перакананы! Бо нельга ўявіць, каб падначаленыя, педагогі, якія валодаюць беларускай мовай, набраліся столькі нахабства, што не падтрымалі Вас, калі б ва ўзаемінах з імі Вы карысталіся роднай мовай; яны ж таксама людзі выхаваныя. Дый ведаюць такт.

Ведаеце, тут мы зноў выйшлі на з'яву, якая ўсхвалявала мяне на той святочнай імпрэзе. Больш за тое, яна даўно мяне хвалявала і хвалюе. Бо навідавоку своеасаблівая культурная і маральная пошласць. От як выб'ецца каторая асоба з народа ў начальнікі, так і пачынае ламаць язык, выступаць па-руску. Класічны прыклад, бадай, апісаны мной у кнізе "Вясковыя дыспуты".

Недзе ў 1983 годзе мы з Іванам Васільевым, слынным савецкім публіцыстам, падарожнічалі па Беларусі. У вёсцы Сівіца Валожынскага раёна нам спадобілася прысутнічаць на ранішняй нарадзе спецыялістаў калгаса "Рассвет". Вёў рэй старшыня, адзін ён — на рускай мове. Усе спецыялісты, пачынаючы ад агранома і канчаючы брыгадзірам, гаварылі на чысцейшай мове беларускай, прыгожай, яркай, каларытнай. Такая яна там. Яны нязмушана, вольна і чынна выказваюць свае думкі, а старшыня гэтак не можа, бо ён начальнік, ён ужо папрацаваў у райкаме партыі і таму аддаваў у размове перавагу трасянцы. У выніку боўтаўся ён паміж моўнымі берагамі.

І вось гэта выраджэнне і беззваротнае выпадзенне з уласцівай народу культуры (а яно ж тады ўсяляк падтрымлівалася ўладамі), набыло прыкметы духоўнай хваробы і памеры нейкай вынішчальнай эпідэміі. Ці чулі Вы хоць што-небудзь пра гэткую тэндэнцыю ў грамадстве?

Наступны момант... Ставіцца, бадай, рытарычнае пытанне: "Ці маем мы сёння права патрабаваць ад некага размаўляць на латыні?" Тым самым Вы ставіце знак раўналежнасці паміж беларускай мовай і латынню. Некарэктна! Бо, згодна з апошнім перапісам насельніцтва, Беларусь насяляюць больш за 18 працэнтаў беларусаў. Уявіце: 3700000 чалавек дома карыстаюцца беларускай мовай, у тым ліку 500000 небеларусаў. Гэта азначае, што беларуская мова пакуль яшчэ не выйшла з паўсядзённага ужытку. А Вы пра латынь.

У нейкай меры падаецца мне справядлівай Ваша скарга на тое, што аб школе, вучнях, настаўніках мала вершаў, песень і іншых твораў на беларускай мове. Толькі ж пра гэта, мне думаецца, павінны дбаць не толькі паэты, музыкі, але і Міністэрства адукацыі, Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь.

Толькі ж, вяртаючыся ў Хаміцкую школу, паставім пытанне інакш. Ці шмат намаганняў спатрэбілася б настаўніку, каб перакласці разам з вучнямі даволі прымітыўныя дыялогі школьнай сцэнкі з рускамоўнага часопіса на беларускую мову і адаптаваць іх да жыцця сваёй школы? Або што замінала вучням нацыянальнай школы весці школьны канцэрт на роднай мове?..

Дарэчы, кажуць, ёсць тэорыя малых спраў. Не ведаю, колькі ў той тэорыі навукі, а вось практычны сэнс ёсць. Калі нельга адразу ўсё перайначыць, змяніць, давесці да ладу, то кожны бярэ на сябе акурат тое, што можа зрабіць і робіць. У мурашоў, напрыклад, калі яны будуюць свае лабірынты, харомы, ніхто не робіць усё за ўсіх і адразу. Пэўна, у іх няма і таго, каб адзін спадзяваўся на аднаго, другі — на трэцяга і г.д. Кожны выконвае сваё, нясе сваю ношку. Адсюль і вынік.

Чаго ж настаўнікам нестае, каб карыстацца роднай мовай і вучыць таму ж — смеламу, мудраму і мужнаму па сённяшнім часе — карыстанню мовай продкаў і сучаснікаў?

Чаго бацькам нестае, каб, карыстаючыся сваімі ўяўленнямі аб чалавечай культуры і годнасці беларуса, не вывучыць сваіх дзяцей валоданню моўным скарбам?

Няхай я нават на яе, родную мову, забыўся, але ж сын ці дачка мае могуць далучыцца да нацыянальных духоўных каштоўнасцей.

Дык навучымся ж гаварыць сваёй мовай і сябе паважаць! Таму няхай кожны зробіць крок у гэтым напрамку, свой крок, сваю маленькую справу. І Вы, Ніна Іосіфаўна, таксама.

Нарэшце, што азначае загалавак Вашага ліста ў рэдакцыю: "Вырakліся не толькі беларускай мовы..." /Зноў жа ў канцы фразы шматкроп'е/. А што за ім?.. Я ўважліва прачытаў ліст і не знайшоў больш нічога, што стаяла б за тым словам "не толькі". Таму мушу дадумваць.

У Вашым звароце ў рэдакцыю і да мяне патанула ў тумане ваша пазіцыя... Так, пазіцыя настаўніцы, патрыёткі, ваяра за адраджэнне Бацькаўшчыны. Калі ўсё гэта было, то куды падзелася? Я не дабяру адказу на гэта пытанне, і таму мне сумна ад тых страт, якія Вы, пэўна, панеслі, а разам з Вамі і ўсё шматпакутнае наша грамадства. Ці ж не так?

Прабачце за адкрытыя і ў пэўным сэнсе крутыя меркаванні.

Васіль ЯКАВЕНКА.

"На кожнай сцяжынцы іх песня і голас..."

Прачытаўшы публікацыю ў "Настаўніцкай газеце" "Вам — пра Хомку, а Вы — пра Яромку" ад 23.07.2000г., так і хочацца сказаць настаўніцы роднай мовы і літаратуры Марыі Верціхоўскай шчырае дзякуй. Хоць адзін чалавек вельмі аб'ектыўна, шчыра, граматна даў ацэнку дзейнасці настаўнікам роднай мовы Хаміцкай сярэдняй школы Калінкавіцкага раёна, як яны адносяцца да роднага слова, да нацыянальнай беларускай культуры, да яе багатай спадчыны. Яны, напэўна, забыліся словы паэта-дэмакрата Ф.Багушэвіча: "Мова наша такая ж людская, як і іншая якая".

Я ўсё сваё свядомае жыццё аддаў школе, дзецям, выкладаў родную мову і літаратуру. Адпрацаваў у школе аж 45 гадоў, а таму не па чутках, а рэальна ведаю, як і ў тыя далёкія (50 — 80) гады асобныя "настаўнікі" адносіліся да роднай мовы, да роднага слова.

Чаго толькі не здаралася, чаго толькі не было! У школу ішлі ўсе, каму толькі хацелася ісці. Па розных абставінах ішлі. Хто паступіць нікуды не мог, хто праваліўся на экзаменах у ВНУ. У каго была "касматая" рука, станавіліся амаль ці не "карыфеямі", "заслужанымі настаўнікамі". Але яны былі на віду да таго часу, пакуль не прыязджала ў школу інспектарская праверка. Тады гэтыя настаўнікі ішлі ў клініку, бралі ўсякімі праўдамі і няпраўдамі лісткі непрацаздольнасці. І тады завуч школы прасіў мяне: "Ідзі, Павел Давыдавіч, падмяняй, праводзь урокі". І я ішоў, бо ў мяне была сямейка — чацвёра дзяцей патрэбна было і вучыць, і карміць, і апранаць. І тады не жылося настаўніку лягчэй. Такога доўгага дэкрэтнага адпачынку для настаўніц-матуль, як зараз, не было. Настаўнік усюды павінен быў паспяваць, бо ён быў і "жнец, і швец, і на дудзе ігрэц".

Усё сваё свядомае жыццё я пражыў у Хойніках, ведаю большасць настаўнікаў раёна як сапраўдных патрыётаў сваёй справы, сапраўдных прафесіяналаў, якія аддаюць дзецям сваю душу.

Шмат маіх выпускнікоў закончылі педвузы, працуюць настаўнікамі-славеснікамі. Пры сустрэчы з імі вельмі лёгка размаўляць, добра ведаюць яны роднае слова. Але мне хочацца ў сваёй карэспандэнцыі перш за ўсё падзяліцца думкамі аб тым, як мне дапамагала ў жыцці роднае слова.

Неяк ў 70-я гады мне прыйшлося ехаць у сонечную Грузію купіць матацыкл "ІЖ" з люлькаю. Патрэбна было закампасціраваць білет на чыгуначнай станцыі Харкава. Хто быў у тыя далёкія гады на вакзале ў Харкаве, ведае як там "лёгка" было купіць або хаця б закампасціраваць праязны білет. Там былі чэргі ў 5 — 7 радоў, падыйсці да касы практычна было немагчыма.

І вось я разгубіўся канчаткова. Іду па вакзалу, і міжволі ўспомніліся словы з верша Ф.Багушэвіча "Бог не роўна дзеле". Толькі я прачытаў першыя два радкі, як да мяне звярнуўся малады чалавек, гэтак гадоў 25 — 30, што ішоў насустрач. Ён пачуў словы з верша і пытае:

— А чаго тут беларус аказаўся?

Я яму ўсё шчыра расказаў, а ён уважліва выслухаў мяне, узяў пад ручку, вядзе да білетнай касы, просіць, каб як мага хутчэй мне закампасціравалі білет. Вось такое было!

Яшчэ хочацца прыгадаць і такі цікавы выпадак у маім жыцці. Пасля Чарнобыльскай катастрофы я адпачываў у санаторыі "Каштан" горада Трускаўца Львоўскай вобласці. Там вельмі вялікая адкрытая танцавальная пляцоўка. І вось на гэтай пляцоўцы мяне пазнаў былы вучань, якога я вучыў гадоў 25 назад, ён пачуў, як я размаўляю па-беларуску. Яму было вельмі прыемна пачуць роднае слова, яно нагадала яму пра родны край, пра сваю бацькаўшчыну, пра роднае беларускае Палессе, пра хойніцкую зямлю, пра яе працавітых людзей.

У маім жыцці сустракаліся і такія "настаўнікі-славеснікі", якія публічна, перад вучнямі адкрыта заяўлялі, што "ты са сваёй беларускай мовай дойдзеш ад школы да аўтобуснага прыпынку".

Мова наша будзе жыць доўгія вякі і цэлыя тысячагоддзі, таму што яна дадзена нам, беларусам, самім Богам. І прыйдзе той час, калі мы ўсе загаворым на роднай, матчынай мове.

Я ўжо больш сямі гадоў не працую ў школе, але жыву думкамі і марамі аб ёй, радуюся, што маю настаўніцкую справу працягвае мая старэйшая дачка Святлана Навумаўна Бутаўтас, якая працуе настаўніцай англійскай мовы ў Блонскай сярэдняй школе Пухавіцкага раёна.

Барацьба за родную мову, за родную культуру — гэта барацьба за дэмакратыю, за свабоду беларускага народа. Хочацца закончыць сваю невялічкую карэспандэнцыю словамі з паэмы П.Броўкі "Беларусь":

Зямля Беларусі, зялёныя долы!
З крыніц тваіх чыстых
пад шумнай вярбой
Зачэрпнулі думы Купала
і Колас,
На кожнай сцяжынцы
іх песня і голас
З тваёю журбою
і ўцехай тваёй.

Павел ЛЯГУН,
настаўнік, ветэран педагагічнай працы.

З чаго пачынаецца патрыятызм

Добрыя парывы клуба "Тарнада"

Тактыка-спецыяльныя вучэнні падыходзілі да канца. На працягу тыдня падлеткі насіліся па лясах, здымалі вартавых, знішчалі аб'екты ўмоўнага праціўніка, рабілі днёўкі... Не-не ды і натыкаліся на мясцовых жыхароў. І тады ў вачах апошніх чыталася непадробная цікавасць: што робяць тут гэтыя хлапчукі? Але задаволіць цікаўнасць ім не ўдавалася — тыя знікалі ў лясным гушчары.

Так праходзілі заняткі Мінскага ваенна-патрыятычнага клуба "Тарнада". Няхай не радавала падлеткаў надвор'е, але на яго, па вялікім рахунку, сур'ёзнай увагі ніхто не звяртаў. Фіналам спаборніцтваў стала змаганне дзвюх разведгруп. Першая — "Альфа" — павінна была трапіць у зададзены раён і сабраць каштоўныя звесткі аб праціўніку.

Хлапчукі разумелі — пастаўленая задача не з лёгкіх і патрабуе напружання ўсіх сіл. Ні ў кога з іх не выклікала нават усмешкі тое, што "зададзены раён" — гэта пашa, а "каштоўныя звесткі аб праціўніку" — вызначэнне дакладнай колькасці кароў, якія мірна скублі там траўку. Праўда, не пераадолеўшы цяжкіх кіламетраў па лясных сцяжынах, выканаць задачу немагчыма. Перашкаджала гэтаму і другая разведгрупа "Брава", якая павінна была высачыць "Альфу" і "знішчыць".

Цэлы дзень прабіраліся хлапчукі па бураломах. На кожную разведгрупу выдаваліся нож і запалкі плюс недатыкальны запас — бляшанка тушонкі і бохан хлеба, якія, дарэчы, удзельнікі "аперацыі" так і пакінулі некранутымі. Харчаваліся ягадамі, грыбамі...

І не важна, хто з іх каго тады перамог. Галоўнае — хлапчукі пераадольвалі самі сябе. Менавіта гэта і з'яўляецца адной з задач клуба.

— Мы перш за ўсё імкнемся выхаваць падлеткаў сапраўднымі людзьмі, — гаворыць мне дырэктар "Тарнада" Аляксей Слінько. — І назву клуба яны самі прыдумалі. Тарнада — вецер перамен. Змяняюцца ў лепшы бок і нашы хлапчукі. Дарэчы, сярод іх шмат цяжкіх падлеткаў.

Днём нараджэння клуба лічыцца 15 кастрычніка 1998 года. Аляксей стаяў ля самых яго вытокаў. Пасля службы ў арміі (у брыгадзе спецыяльнага прызначэння ў Самарскай вобласці) вярнуўся на радзіму, у Беларусь. Працаваў целаахоўнікам. Потым з'явілася жаданне займацца з падлеткамі. Са звыклым у грамадстве сцвярджаннем, маўляў, кволая цяпер моладзь пайшла, пагаджацца не хацелася. Стварылі ваенна-патрыятычны клуб на базе 122-й сярэдняй школы Савецкага раёна сталіцы.

У клуб прымалі ўсіх жадаючых ва ўзросце ад 12 да 20 гадоў. Акрамя ваенных дысцыплін, упор рабіўся на рукапашны бой. Дарэчы, Аляксей Слінько — кандыдат у майстры спорту па гэтым відзе. Пасля таго як сацыяльная маладзёжная служба Савецкага раёна сталіцы дапамагла набыць маскі, трубкі, ласты, падлеткі сталі праходзіць падводную падрыхтоўку: зімой — у Палацы воднага спорту, летам — на Цнянскім вадасховішчы. З'явілася ў праграме і вышынная падрыхтоўка. Пад Мінскам, паблізу Ратамкі, "тарнадаўцамі" ўжо ўзяты, бадай, усе кар'еры. Інструктар — усё той жа Аляксей. Добра, што армейская падрыхтоўка дае магчымасць вучыць хлопцаў мужчынскай справе.

За два гады цераз "Тарнада" прайшлі ўжо каля ста дваццаці чалавек. Выпадковыя людзі тут надоўга не затрымліваюцца. Напрыклад, як толькі адкрыўся клуб, набегла каля сарака хлапчукоў. Пасля першага начнога трыццацікіламетровага паходу (з поўнай выкладкай, са знясільваючымі марш-кідкамі і іншымі невясёлымі атрыбутамі армейскіх будняў) у "Тарнада" засталіся ўсяго дзесяць падлеткаў. Сёння клуб ізноў налічвае ў сваім складзе каля пяцідзесяці чалавек. Ёсць нават адна дзяўчына — Таццяна Пацэвіч (прадстаўніцам цудоўнага полу запісвацца ў "Тарнада" не забараняецца).

Падтрымліваюць "тарнадаўцы" цесны кантакт з брыгадай спецыяльнага прызначэння ўнутраных войскаў, з асобным разведвальным батальёнам 120-й гвардзейскай Рагачоўскай мотастралковай дывізіі. Праводзяць на іх базе заняткі. Дапамаглі воіны агульнавайсковымі статутамі, арганізавалі для членаў клуба стрэльбы з аўтамата Калашнікава.

Дарэчы, знаёмства з арміяй — падлеткам толькі на карысць. Служыць яны ідуць з жаданнем. Нядаўна трапіў у брыгаду спецыяльнага прызначэння Віталь Сушчыц. Рыхтуецца да гэтага і Дзмітрый Верамейчык. Своеасаблівую пуцёўку ў элітныя часці (па ўзгадненні з іх камандаваннем) дае кіраўніцтва клуба. На другім курсе Мінскага суворускага вучылішча вучыцца Ігар Шыманскі. Сёлета сюды ж паступіў Іван Гота.

Ваенна-спартыўныя гульні, якія нядаўна прайшлі ў Калінінградзе, сталі сур'ёзнай вехай у гісторыі "Тарнада". Пры дапамозе начальніка аддзела па справах моладзі Мінгарвыканкама Сяргея Зубовіча і сакратара Мінскага гаркама БПСМ Генадзя Абакшонка прыняла ўдзел у гэтых спаборніцтвах і беларуская каманда.

Дарэчы, праводзяцца гэтыя спаборніцтвы на даволі высокім узроўні, два разы на год. Удзельнічаюць у іх як ваенна-патрыятычныя клубы, так і каманды ад воінскіх часцей. Удзельнікі падзяляюцца на два разрады — група "Альфа" (узрост ад 17 да 30 гадоў) і група "Бэта" (ад 14 да 17). Прадстаўнікі Беларусі прыехалі ў Калінінград упершыню. Выступалі ў групе "Бэта".

У Калінінград цягнік прыйшоў раніцай. Пасля важданіны на мяжы спаць хлапчукам так і не давялося. Удзельнічаць у спаборніцтвах прыехалі сорак расійскіх каманд. Беларусы, паводле жэрабя, выступалі пятнаццатымі. Пакуль разміналіся, звярнулі ўвагу на экіпіроўку расіян. Адчувалася — недахопу ў фінансаванні яны не маюць. У кожнай каманды па некалькі прафесійных інструктараў. Канешне, нашы выглядалі не горш. Дзякуй воінам спецназа — дапамаглі з абмундзіраваннем, і разведчыкам 120-й дывізіі — выдзелілі сапёрныя лапаткі і рукзакі дэсантнікаў. У школе ўзялі проціваагазы. Удзельнікаў спаборніцтваў Аляксей Слінько адбіраў асабіста. Арганізаваў марш-кідок на пяць кіламетраў. А каб ён не падаўся лёгкай прабежкай, кінуў кожнаму хлопцу па некалькі цаглін у рукзак. З мацнейшых сфарміраваў каманду.

Спаборніцтвы заключаліся ў пераадоленні шасцікіламетровай дыстанцыі, якая падраздзялялася на дваццаць чатыры этапы: пераадоленне водных перашкод, інжынерных загарод, стральба з пнеўматычнай вінтоўкі, кіданне гранат, сапёрных лапатак, нажоў...

Многім камандам-удзельніцам і ў карту заглядваць не прыходзілася, каб удакладніць маршрут руху — не ўпершыню на спаборніцтвы прыязджаюць, усё ведаюць, як свае пяць пальцаў. Беларусам было больш складана.

Выбягалі групы з інтэрвалам у тры хвіліны. Нашы хлопцы ўжо на маршруце абагналі дзве каманды. "Тарнадаўцы" хутка пераадолелі водную перашкоду (па пояс у халоднай вадзе), паспяхова выйшлі ў эфір па радыёстанцыі, у рукапашнай схватцы павалілі чатырох праціўнікаў (у ролі якіх выступалі вайскоўцы-кантрактнікі). Справіліся і з пераноскай параненага. Па ўмовах спаборніцтваў у яго быў пашкоджаны пазваночнік. Як і трэба, неслі пацярпелага на плашч-палатцы, што стала амаль рэдкім выключэннем на фоне іншых каманд. Бо многія каманды, эканомячы каштоўныя хвіліны, ратавалі "аднапалчан" магчымымі і немагчымымі спосабамі. Былі і такія "параненыя2, страшэнная немач якіх не перашкаджала ім бегчы падскокам за сваімі таварышамі.

Канешне, і мы атрымлівалі штрафныя ачкі (за няўдалае кіданне нажоў, за стральбу). За кожную такую памылку даводзілася паўзці дваццаць метраў пад калючым дротам, рассякаючы ў кроў яе шыпамі галовы. Хвілін пяць патрацілі, калі блудзілі ў балоце.

Але самыя цяжкія, бадай, былі апошнія пяцьсот метраў дыстанцыі. Бегчы па мокрым пяску залива ногі адмаўляліся. Але ніхто з хлопцаў не спыніўся. І фінішавала група, у адрозненне ад многіх каманд, у поўным саставе. Шмат у чым — дзякуючы свайму настаўніку Аляксею Слінько, які па ўласнай ініцыятыве бег ззаду, усяляючы ў выхаванцаў упэўненасць у сваіх сілах.

Пры падвядзенні вынікаў высветлілася, што нашы хлопцы — сёмыя. Але, гледзячы на беларусаў, суддзі спаборніцтваў прынялі рашэнне акрамя прызоў за першыя тры месцы заснаваць дадатковы — "За волю да перамогі". Набор кніг "Падрыхтоўка па сістэме спецназа ГРУ" і адпаведныя дыпломы ўдзельнікам ляглі ў скарбонку "Тарнада". Вядома, запрасілі клуб прыняць удзел і ў чарговых ваенна-спартыўных гульнях, якія адбудуцца вясной.

Але і гэта яшчэ не ўсё. Летам наступнага года аддзел па справах моладзі Дзяржлумы Калінінградскай вобласці плануе правесці сумесны расійска-беларускі экстрэмальны летнік. Яго ўдзельнікі — расійскія школьнікі. У ролі ж інструктараў выступяць "тарнадаўцы". Хлопцы адчуваюць, што ім такая задача па плячы. Поспехі "Тарнада" ўсяляюць упэўненасць у гэтым.

Святлана МАКАРАВА.

З гісторыі адукацыі

Першынец Міншчыны

Пачатак новага, 1922-га, года паклаў канец існаванню на Беларусі самастойнай вышэйшай навучальнай педагагічнай установы, якой быў Мінскі інстытут народнай адукацыі. Пасля расфарміравання ён не стаў базай педагагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага універсітэта з-за неадпаведнасці іх вучэбных планаў і праграм, а з'яўляўся, як піша Яўген Новік, у гэтай новай навучальнай установе толькі "своеасаблівым працягам інстытута народнай адукацыі". Але, трэба думаць, працягам вельмі важным, таму што з апошняга прыйшло ў БДУ нямала і педагогаў, і студэнтаў, якія на працягу многіх гадоў працы і да канца вучобы захоўвалі і прымнажалі традыцыі сваёй колішняй навучальнай установы, што прайшла такі цяжкі і складаны шлях станаўлення і сталення.

Педагагічны факультэт працаваў у складзе чатырох аддзяленняў: сацыяльна-гістарычнае (былое грамадска-педагагічнае аддзяленне факультэта грамадскіх навук), этнолага-лінгвістычнае, прыродазнаўчае і матэматычнае. Факультэтам кіраваў калектыўны орган — прэзідыум, на чале якога стаяў дэкан. Яго функцыі выконваў прафесар гісторыі У.Ігнатоўскі.

У 1922-23 н.г. педфак меў 780 студэнтаў. Самым вялікім па колькасці студэнтаў было яго сацыяльна-гістарычнае аддзяленне — 357 чалавек, затым этнолага-лінгвістычнае — 166. На прыродазнаўчым аддзяленні навучаўся 131 студэнт, на фізіка-матэматчным — 126. У наступныя гады педфак некалькі павялічыў набор студэнтаў. У 1924-25 н.г. тут вучыліся 1463 чалавекі, у той час як на двух астатніх факультэтах, разам узятых (медыцынскім і грамадскіх навук) — 1074 студэнты.

Раўналежна з забеспячэннем колькаснага росту студэнтаў педфака ў адпаведнасці з патрабаваннямі часу праводзілася работа па ўдасканаленні яго структуры, форм навучальнай і выхаваўчай работы са студэнтамі з тым, каб даць установам народнай адукацыі ва ўсіх адносінах добра падрыхтаваныя педагагічныя кадры.

Першы выпуск студэнтаў педфакультэт зрабіў у 1925 г., даўшы ўстановам адукацыі 110 спецыялістаў вышэйшай адукацыі. Больш палавіны іх колькасці прыпадала на сацыяльна-гістарычнае аддзяленне — 68 чалавек, этнолага-лінгвістычнае аддзяленне закончылі 29, прыродазнаўчае — 13 чалавек. У наступныя гады выпускі былі трохі большымі. Праз шэсць гадоў гэты факультэт ужо даў народнай асвеце 447 педагогаў, што перавышала выпускі па ўсіх іншых відах спецыяльнасцяў: урачоў было падрыхтавана 343, юрыстаў — 130, эканамістаў — 125.

Жыццё патрабавала падрыхтоўкі не толькі педагогаў вышэйшай кваліфікацыі, але і тых, хто мог бы стаць за кафедрай у якасці выкладчыка, дацэнта, а пазней і прафесара ВНУ альбо прафесійна займацца навукова-даследчай працай. Такія кадры рыхтавала ў нас аспірантура. Існавала яна і пры педагагічным факультэце БДУ. У 1927-28 н.г. у ёй вучылася 15 аспірантаў, у 1928-29 н.г. — 23, у 1929-30 н.г. — 32. Большасць выпускнікоў пасля заканчэння аспірантуры заставалася працаваць на педфакультэце ці на іншых факультэтах БДУ. Але некаторыя маглі ўладкоўвацца і па-за яго межамі, найчасцей за ўсё ў інстытутах Беларускай акадэміі навук.

Наяўнасць уласнай аспірантуры, побач з іншымі фактарамі, дазволіла дамагчыся пэўнага станоўчага зруху ў забеспячэнні педагагічнага факультэта высокакваліфікаванымі кадрамі. Калі на пачатку 1924-25 н.г. тут працавалі 22 прафесары і 27 дацэнтаў, дык на 1 студзеня 1929 г. адпаведна 25 і 35 чалавек.

Зусім неапраўданым трэба прызнаць ажыццяўленае з 1930-31 н.г. скарачэнне тэрміну навучання на педфаку з чатырох да трох гадоў. Толькі на фізіка-матэматычным аддзялені тэрмін навучання доўжыўся 3,5 года. Вызначыўшы для педфакультэта БДУ меншы тэрмін навучання, урад БССР у той жа час паставіў перад ім больш сур'ёзныя, чым раней, патрабаванні: рыхтаваць "настаўнікаў вышэйшай адукацыі толькі для агульнаадукацыйных школ з індустрыяльным і сельскагаспадарчым ухілам, а таксама для тэхнікумаў, рабфакаў і прафшкол.

Вырашаць гэтыя адказныя задачы выкладчыкам і прафесарам педфакультэта БДУ даводзілася ва ўмовах, калі ён ужо стаў самастойнай вышэйшай навучальнай педагагічнай установай.

Тая колькасць настаўнікаў, якую штогод выпускала стацыянарнае аддзяленне педфака БДУ, ніяк не магла задаволіць патрэбнасці Беларусі ў кадрах такой кваліфікацыі. Палепшыць становішча хоць у нейкай ступені меркавалася праз арганізацыю завочнай падрыхтоўкі будучых настаўнікаў. У першы набор (1929-30 н.г.) завочны сектар педфака прыняў 208 чалавек, а на наступны навучальны год — ужо 554 пры планавым заданні адпаведна 190 і 650 чалавек. З прынятых у 1929-30 н.г. на літаратурна-лінгвістычным аддзяленні навучалася 109 студэнтаў, на педолага-педагагічным — 65, сацыяльна-гістарычным — 34. У другі (вясновы) прыём на першы курс завочнага адзялення залічылі яшчэ 400 чалавек.

У першыя гады дзейнасці педагагічнага факультэта БДУ ў якасці яго самастойнага структурнага падраздзялення даводзілася разам з падрыхтоўкай кадраў для ўстаноў народнай адукацыі вырашыць і яшчэ адну выключнай важнасці задачу. Сутнасць яе заключалася ў беларусізацыі навучальна-выхаваўчага працэсу. Як вядома, беларусізацыі быў нададзены статус дзяржаўнай палітыкі ў ліпені 1924 г., калі другая сесія Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта (ЦВК) прыняла пастанову "Аб практычных мерапрыемствах па правядзенні нацыянальнай палітыкі". У яе першым пункце гаварылася пра неабходнасць паўсюднай арганізацыі школ, вышэйшых і сярэдніх спецыяльных устаноў на беларусай мове. І гэта быў вельмі правільны крок, бо без стварэння нацыянальнай сістэмы адукацыі немагчыма ніякае духоўнае адраджэнне народа, а тым больш беларускага, які да моманту прыняцця названай вышэй пастановы панёс незлічоныя страты ў выніку шматгадовай паланізацыі і русіфікацыі. Яго інтэлігенцыя, у тым ліку і педагагічная, куды лепш сябе пачувала ў рускім ці польскім культурна-моўным асяроддзі, чым у беларускім.

Педфак БДУ, бадай, лепш за ўсе яго іншыя факультэты быў падрыхтаваны да беларусізацыі. У 1924-25 н.г. тут яшчэ толькі 17 дысцыплін выкладаліся на беларускай мове, затое праз год — 57. З агульнай колькасці адведзеных на чытанне дысцыплін (650 гадзін) на беларускай мове праведзена 252 гадзіны. (Настаўніцкая газета. 1995, 19 ліпеня). Не перабольшым, калі скажам, што даволі хуткія зрухі ў беларусізацыі педфакультэта ў значнай ступені тлумачыліся тым, што ў асяроддзі яго педагогаў былі і тыя, што некалі працавалі ў Мінскім беларускім педагагічным інстытуце, у Мінскім інстытуце народнай адукацыі, дзе пастуова праводзілася выкладанне прадметаў на беларускую мову. І для некаторых педагогаў цяпер такі перавод не ўяўляў аніякіх цяжкасцяў. Да таго ж яны выдатна разумелі, якую велізарную ролю ў справе нацыянальна-культурнага адраджэння краіны адыграе ўвядзенне беларускай мовы ў навучальна-выхаваўчы працэс. Сярод педагогаў гэтага факультэта практычна не назіралася выпадкаў падбухторвання студэнтаў на зрыў беларусізацыі.

Станоўча паўплывала на дачыненне студэнтаў да беларусізацыі тое, што яе безагаворачна прыняў накіраваны ў БДУ прафесар Іван Замоцін, рускі па нацыянальнасці. Яго працы па гісторыі беларускай літаратуры былі вельмі папулярнымі сярод педагогаў і студэнтаў. З ліку найбольш важных публікацый можна адзначыць наступныя: "Пуціны беларускай літаратуры (Я.Колас — "Новая зямля"), "Полымя", 1924, №1 (9); "Паэма Я.Коласа "Сымон-музыка" як аўтахарактарыстыка", "Полымя", 1926, №8; "Мастацкая літаратура ў школьным выкладанні", в.1 — 2, Мінск, 1927 — 1928; "Беларуская драматургія, ч. 1 — Драматычныя творы Я.Купалы", "Узвышша", 1927, №1; "М.А.Багдановіч. Крытыка-біяграфічны нарыс", №2, 3, 5.

Хутка і дасканала авалодаў беларускай мовай ураджэнец Сімбірскай губерні, прафесар Аляксандр Вазнясенскі, якога рэктар БДУ Уладзімір Пічэта характарызаваў як аднаго з самых таленавітых педагогаў. Калі ў А.Вазнясенскага ўзніклі пэўныя непаразуменні з калегамі і пачуліся галасы аб неабходнасці яго звальнення, У.Пічэта выступіў у абарону прафесара з такімі словамі: "Мы не так багаты навуковымі сіламі, каб аслабаняцца ад тых, якія ўкараніліся на Беларусі, і якія на працягу сямі год з энтузіязмам працавалі ў сценах Беларускага дзяржаўнага універсітэта". А што ён і сапраўды вызначаўся энтузіязмам, высокай творчасцю, сведчаць выдадзеныя ім за часы працы ва універсітэце (1921 — 1930) літаратуразнаўчыя творы: "Паэтыка М.Багдановіча", Коўна, 1926; "Асноўныя прынцыпы пабудовы беларускай навукі аб літаратуры", Мінск, 1927; "Паэмы Янкі Купалы (сюжэтная пабудова і стыль)", Мінск, 1927; "Ля вытокаў мастацкай прозы Якуба Коласа", "Полымя", 1928, №8, 1929, №№1 — 4 і шэраг іншых.

Шмат зрабілі па паскарэнні беларусізацыі на педфаку і многія іншыя прафесары небеларускай нацыянальнасці, у прыватнасці Пётр Бузук, у дзейнасці якога вельмі ўдала спалучаліся педагагічныя і навуковыя пачаткі. І ўсё ж душой беларусізацыі, бясспрэчна, з'яўляўся таленавіты вучоны і педагог, ураджэнец Рэчыцы Мітрафан Доўнар-Запольскі, які з восені 1925 г. заняў пасаду прафесара кафедры гісторыі Беларусі на педфакультэце БДУ. Вярнуўся ён на радзіму з Баку, дзе на працягу 1921 — 1925 гг. працаваў прафесарам ва універсітэце. Сваю першую ўступную лекцыю для студэнтаў педфака БДУ ён прачытаў у актавай зале 26 кастрычніка 1925 г. Прысутныя былі вельмі задаволены і ахвотна наведвалі заняткі, якія праводзіў прафесар. Гэтая важная старонка ў навукова-педагагічнай дзейнасці М.Доўнар-Запольскага зусім справядліва не абмінута ў кандыдацкай дысертацыі Пятра Кручака "М.В.Доўнар-Запольскі як вучоны і грамадскі дзеяч" (Мн., 1996). На аснове вывучэння рознабаковых крыніц ён робіць такую выснову: "Лекцыі вучонага адразу ж атрымалі вялікую папулярнасць сярод студэнтаў. На іх часта збіраліся не толькі студэнты педфака і факультэта гаспадаркі і права, але і студэнты іншых факультэтаў. Напрыклад, пастаяннымі слухачамі былі студэнты суполкі "Радня", якая існавала ў той час на медыцынскім факультэце... Лекцыі чыталіся на беларускай мове, аб чым вучоны марыў усё сваё жыццё. Высокай эрудыцыяй гісторыка, асабістымі якасцямі ён заваяваў адразу ж высокі атарытэт сярод студэнтаў".

У ліку тых, каму надоўга запомніўся вучоны-педагог М.Доўнар-Запольскі, была і студэнтка БДУ А.Саковіч (з лета 1944 г. сваё жыццё звязала з эміграцыяй). Яна такім запомніла любімага настаўніка падчас здачы экзамену ўвесну 1926 г.: "У той веснавы дзень праз адно з вокнаў бібліятэкі ўрываліся сонечныя косы, залаціліся ў сівых валасах прафесара, на адкладзеным каўнеры ягонай бранзовай аксамітнай кашулі і губляліся недзе ў запыленых пацямнелых тамох... Ягоны інтэлігентны энергічны від із шэрымі ўважлівымі вачыма на фоне пацямнелых тамоў быў падобны да абразоў навучоных сярэднявечча".

Было б памылкай праблему пераводу педфака на беларускую мову выкладання паказваць як штосьці зусім бесканфліктнае, незвычайна простае. Як-ніяк даводзілася ж карэнным чынам ламаць традыцыі ў дачыненні да ролі беларускай мовы ў навучальным працэсе. Не верылі ў такія магчымасці яе і некаторыя беларусы, не кажучы ўжо пра тых, хто нейкім чынам трапіў у наш край і ўладкаваўся на працу на педфак. Справа ў значнай ступені ўскладнялася тым, што заўзятым праціўнікам беларусізацыі аказаўся сам дэкан педфака БДУ Мікалай Нікольскі, сын вядомага рускага гісторыка-усходазнаўца, заснавальніка асірыялогіі ў Расіі, Міхаіла Нікольскага. Варожую вылазку супраць беларусізацыі ён зрабіў ужо на самым старце яе — у 1925-26 н.г. Рэктару універсітэта Уладзіміру Пічэту давялося зняць яго з пасады. Праўда, далейшы лёс Мікалая Нікольскага склаўся вельмі шчасліва, бо КП(б)Б патрэбны былі людзі з такімі поглядамі на нацыянальнае пытанне: з 1931 года ён узначаліў сектар этнаграфіі і фальклору Інстытута гісторыі Беларускай акадэміі навук, а з 1937 г. і самую гэтую навуковую ўстанову (да 1953 г.). Да вайны ён не напісаў ніводнай кнігі па гісторыі Беларусі.

Не заставаліся па-за ўвагай кіраўніцтва БДУ і іншыя спробы зрыву стаць педфаку на трывалы нацыянальны грунт. Усе тыпы агульнаадукацыйных школ рэспублікі інтэнсіўна пераводзіліся на беларускую мову і мелі вялікую патрэбу ў педагагічных кадрах, узгадаваных на нацыянальных культурна-моўных традыцыях. Гэта ж нонсэнс, калі вышэйшая і сярэдняя спецыяльная школы працуюць на адной мове, а агульнаадукацыйная — на другой. Прафесарска-выкладчыцкі састаў педфака рабіў многае і вынікова, каб ліквідаваць такога роду неадпаведнасць у адукацыі.

Зусім не такімі шчаслівымі і плённымі былі апошнія гады існавання педагагічнага факультэта БДУ. На іх выпала нешта такое, што можна назваць сапраўдным антыподам беларусізацыі. Ідэалагічнымі службамі бальшавіцкай партыі была аб'яўлена барацьба з так званымі беларускімі нацыянальнымі дэмакратамі (нацдэмамі). Такіх людзей зусім беспадстаўна абвінавачвалі ў спробах вярнуць у Беларусь дарэвалюцыйныя парадкі, адарваць яе ад СССР і далучыць да Польшчы, у непрызнанні нацыянальнай палітыкі савецкай дзяржавы, гвалтоўным укараненні беларусізацыі. Пачаліся масавыя арышты "нацдэмаў", у лік якіх найчасцей за ўсіх траплялі высокаадукаваныя асобы, апантаныя ідэяй беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння. Не выратаваліся і некаторыя прафесары і выкладчыкі педфака БДУ, бо тут не было недахопу ў людзях, якія вельмі блізка прынялі да сэрца праграму беларусізацыі і не шкадавалі сіл для яе правядзення ў жыццё. Цяпер яе ход яўна запаволіўся, а дзе-нідзе і павярнуў у адваротным напрамку. Асобы, што чыста фармальна прынялі ідэю беларусізацыі, пачалі зноў свае прадметы чытаць па-руску, не працавалі са студэнтамі, каб выхаваць іх шчырымі прыхільнікамі беларушчыны, сур'ёзнымі змагарамі за беларускую нацыянальную сістэму адукацыі. Аднак такія асобы заставаліся ў меншасці, і па-ранейшаму педфак паказваў іншым структурным падраздзяленням БДУ прыклад арганізацыі ўсяго навучальна-выхаваўчага працэсу ў адпаведнасці з патрабаваннямі палітыкі беларусізацыі.

Выкліканыя ў сувязі з барацьбой супраць "нацдэмакратаў" неспакой і трывога толькі прыпынілі тэмпы, зменшылі маштабы адраджэнскіх працэсаў, але не маглі прымусіць людзей цалкам адмовіцца ад іх. Ідэя пабудовы жыцця беларусаў на іх уласным нацыянальным грунце мела шматлікіх прыхільнікаў і не магла адразу страціць сваю папулярнасць сярод педагогаў і студэнтаў, як толькі з'явіліся праціўнікі беларусізацыі ў вышэйшых эшалонах партыйных і савецкіх органаў. Гэтая ідэя працягвала жыць, уплываць на ход вучобы і тады, калі педфак БДУ перарос у Мінскі вышэйшы педагагічны інстытут. За час свайго існавання (1921 — 1931) педфак падрыхтаваў 1565 спецыялістаў (55 працэнтаў ад агульнай колькасці выпускнікоў БДУ), з іх 476 выкадчыкаў грамадскіх дысцыплін, 336 лінгвістаў і літаратараў, 316 фізікаў і матэматыкаў, 526 біёлагаў. Яны ўнеслі неацэнны ўклад у навучанне і выхаванне маладых пакаленняў беларускага грамадства.

Ефрасіння АНДРЭЕВА,
доктар педагагічных навук, прафесар.
Леанід ЛЫЧ,
доктар гістарычных навук, прафесар.

Сёння класіку беларускай літаратуры Івану Шамякіну — 80 гадоў

Умалотная ніва

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

Анатоль Грачанікаў, Леанід Гаўрылкін. Заўсёды Шамякін адчуваў прыязнасць да Івана Мележа, Пімена Панчанкі. Іх адная перажытае ў вайну, прыналежнасць да аднаго пакалення, а з Мележам колькі год і жылі па суседстве. Мала я ведала ў сваім жыцці людзей, якія б з такой удзячнасцю ставіліся да сваіх настаўнікаў, як Шамякін. А настаўнікі яго — Якуб Колас, Міхась Лынькоў, Пятрусь Броўка, Пятро Глебка. Я вельмі цаню ў бацьку гэта яго пачуццё. Па-чалавечы ён любіць і цэніць Пятра Васілеўскага, хоць сёння яны не так часта сустракаюцца і ў прынцыпе — розныя людзі. На шчасце, ёсць у Шамякіна кола сяброў, сярод якіх ён заўсёды знаходзіць падтрымку, — Іван Навуменка (ён жа — мой настаўнік), Алесь Савіцкі, Яўген Каршукоў, Мікола Мятліцкі. Што да нядобразычліўцаў, дык на самай справе яны — таксама сябры, бо не даюць пачываць на лаўрах, прымушаюць працаваць над сабой.

— Праблема "бацькоў і дзяцей", "настаўнікаў і вучняў" у літаратурных колах традыцыйна складаная. Чаму, на ваш погляд, можа павучыцца сённяшняя моладзь у Івана Пятровіча як чалавека, літаратара? Ці горнецца наогул яна да творчасці пісьменніка?

— Маладым заўсёды здаецца, што яны — разумнейшыя за старых. Але чым далей, тым больш і больш скіроўваю позірк у мінулае, шукаючы там Прыгажосць і Ісціну. Лічу, што наша выратаванне — у вяртанні да вытокаў, але ў сукупнасці з самымі сучаснымі тэхналогіямі. Інакш кажучы, заклікаю да гармоніі культуры і цывілізацыі (сённяшняя цывілізацыя нішчыць культуру). А маладым раю прыглядзецца да Шамякіна, павучыцца ў яго цярплівасці і прыязнасці да людзей. Ніколі, нават у маладыя гады (а былі смяшлівыя тады), ён не дазваляў сабе здзекавацца з чалавека. Яго сябра Андрэй Макаёнак — вядомы жартаўнік — усё ж часта мог падпусціць шпільку ў адрас таго ці іншага брата-пісьменніка, але Шамякіну заўсёды ад гэтага было неяк ніякавата.

Праблема "маладыя і Шамякін" ёсць. Але сёння ўвогуле час не для літаратуры, самы, можа быць, цяжкі час за апошнія сто гадоў. Калі мы і далей пойдзем па тым шляху, па якім ідзем, літаратура будзе ў заняпадзе, а значыць, усеагульная дэградацыя працягнецца і прывядзе, урэшце, да апакаліпсісу (да экалагічнай катастрофы, да вайны і пад.). Калі ж цывілізацыйная парадыгма зменіцца, Шамякін будзе запатрабаваны.

— Давайце пагаворым цяпер аб чыста прафесійных стасунках вас і вашага бацькі. Наколькі яны цесныя? Наколькі глыбока пускае вас Іван Пятровіч у сваю творчую лабараторыю, ці дзеліцца з вамі сюжэтамі будучых кніжак, прынамсі, ці раіцца з вамі ў гэтым сэнсе? І наадварот — ці было калі-небудзь такое, што вы самі з уласнай ініцыятывы падказалі яму сюжэт, і ён выкарыстаў яго ў сваёй кніжцы? Наколькі наогул ён давярае вам як дарадцу-прафесіяналу?

— Бацька вельмі рэдка раіцца са мной і творчымі планамі амаль ніколі не дзеліцца. Ні адзін з сюжэтаў ні я, ні хто іншы з дзяцей яму не падказваў. Адзінае, гадоў васемнаццаць таму я пераконвала яго, што яму цудоўна ўдаюцца ўспаміны, творы мемуарнага характару. І тут ён паслухаўся — з таго часу рэгулярна піша дзённікі, публікуе іх. Ад іх, сапраўды, цяжка адарвацца. Неабходна мець на ўвазе і тое, што я многа гадоў была перакладчыцай Шамякіна на рускую мову: пераклала некалькі раманаў, аповесцей, п'ес. Бацька быў задаволены маімі перакладамі: відаць, у тым, што называецца "стыль", сапраўды, генетыка праяўляецца. Ён цэніць і маю прафесійную эрудыцыю, часта звяртаецца да мяне з пытаннямі, якія тычацца гісторыі літаратуры, культуры. Але ён і сам вельмі многа чытае — да гэтага часу. І, дарэчы, лепш, чым я, помніць розныя цытаты з класічных твораў.

— Працаздольнасць вашага бацькі насамрэч не можа не ўражваць: за апошнія дзесяць гадоў, гэта значыць, ва ўзросце ад сямідзесяці да васьмідзесяці гадоў Іван Пятровіч апублікаваў 14 аповесцей і адзін раман. І гэта нягледзячы на непрыязнасць асабістага жыцця, нестабільнасць жыцця палітычнага і сацыяльнага і г.д. Чым, на вашую думку, тлумачыцца гэты факт?

— Цікавасцю Шамякіна да жыцця. Дарэчы, гэта таксама тое, чаму можна ў яго павучыцца. Так, жывём у час цяжкі, няўдзячны, неспрыяльны, але для пісьменніка — цікавы. Ён як чалавек, безумоўна, пакутуе, а як пісьменнік — мае з чаго жаць багатую ніву.

— Ці часта вам даводзіцца спрачацца з бацькам? І на якіх пытаннях?

— Вельмі часта спрачаліся ў 70-я — пачатку 80-х гадоў. Мы, дзеці Шамякіна, ужо бачылі разлажэнне, якое пачалося з партыйнай эліты. Бацька гэта таксама бачыў, але яму цяжка было адмовіцца ад ідэалаў маладосці. Сёння, дарэчы, лічу, што ён, можа быць, быў мудрэйшы за нас з нашым крытычным пафасам. Увогуле ён чалавек відушчы, ды толькі хаваў пра сябе, каб нас не псаваць (можа, таксама ён не хацеў псаваць і нас?). Памятаю 1964 год. Толькі скінулі Хрушчова, выбралі генсекам Брэжнева. На працягу многіх вечароў у нас дома збіраліся Макаёнак, Кулакоўскі і Шамякін і абмяркоўвалі палітычную сітуацыю. Мяне ўразіла тады, як цудоўна яны разбіраліся ў тым, хто ажыццяўляў гэты пераварот і якія сілы сталі за Брэжневым — пра гэта ж не пісалі ў газетах, "галасы" таксама яшчэ не слухалі. Між тым мудрыя пісьменнікі ўсё зразумелі і па сутнасці напрарочылі многія працэсы ў грамадстве. З таго часу я цікаўлюся таемнымі спружынамі палітыкі — не той, што ў СМІ.

— Тацціна Іванаўна, на заканчэнне ці не падзеліцеся сакрэтам: як будзе адзначаць юбілей бацькі? Хто будзе з ім акрамя вас у гэты дзень?

— Разам з бацькам у юбілейны дзень, спадзяюся, будзем мы, тры яго дачкі (брат, на вялікі жаль, памёр у 1991 годзе), зяць старэйшы (мой муж) і маладзейшы (муж сястры Алесі Сяргей — таксама філолаг), унукі (Алёша — гісторык, сын сярэдняй сястры Ліны, мае дочкі Марыя з мужам і Славяна, маленькі трохгадовы Ванечка — сын Алесі і Сяргея). Прыедуць і пляменніцы бацькі — Таня і Люда, адна з Лоева, другая з Паставаў. Будзе ўдава брата Сашы. Вельмі любіць Шамякін пляменніц сваёй жонкі — Наташу і Тамару. Яны нам заўсёды ва ўсім дапамагаюць. А таксама добры геній нашай сям'і — 86-гадовая сястра маёй маці — Вольга Філатаўна. Увогуле прадбачыць нешта цяжка. Пачуццё і радаснае, і трывожнае.

Мікола ЧЭМЕР

Слаўна, душэўна, павучальна

Яны не ідуць на пенсію, а толькі атрымліваюць яе. І працягваюць плённа, творча, таленавіта працаваць на карысць чалавецтва. Гэта мы бачым, скажам, на прыкладзе жыцця і працоўнай дзейнасці вядомага беларускага пісьменніка Івана Пятровіча Шамякіна.

З ягонай творчасцю я пазнаёміўся ўпершыню ў 1948 годзе, калі вучыўся пераросткам у пятым класе. З-за вайны. Вельмі любіў чытаць мастацкую літаратуру. У той час у будынку старога клуба працавала Пагосцкая хата-чытальня. Ёю загадваў былы партызан мясцовага атрада "За Радзіму" Фёдар Мікалаевіч Торчык, вялікі аматар і знаўца мастацкага слова.

Увесь кніжны фонд змяшчаўся ў самаробнай шафе, але шчырых і заўзятых чытачоў было багата.

І вось восенню 1948 года Фёдар Мікалаевіч раздабыў дзесьці кнігу Івана Пятровіча Шамякіна "Глыбокая плынь". Усім вельмі хацелася першым атрымаць на рукі знакаміты раман. Але задаволіць просьбу адначасова кожнага не мелася ніякай магчымасці. Па прапанове, падтрыманай усімі чытачамі, што выказаў загадчык хаты-чытальні, сталі дружна збірацца на калектыўнае чытанне любімага твора. Чыталі па чарзе ўсе, хто ўмеў бегла, выразна гэта рабіць — астатнія ўважліва, уніКліва слухалі. У перапынках актыўна абмяркоўвалі пачутае, тым больш што мы самі перажывалі нешта падобнае ў паганыя гады ваеннага ліхалецця.

Ішлі гады. Чытачы з радасцю сустракалі кожны новы твор І.П.Шамякіна. Здаецца, само жыццё зрабіла смелы крок на старонкі геніяльнага тварэння, здаецца, з акрэсленым ужо дзесьці сустракаўся — толькі гэтае творча абдумана пісьменнікам і пакладзена на палатно новага твора. За што мы ад душы яму ўдзячныя.

Вось і летась атрымаў асаблівую асалоду, калі мне на вочы папалася новая цікавая аповесць "Пошукі прытулку" са шматсэнсоўным эпіграфам: "Под старость жить такая гадость" (словы А.Пушкіна).

Падзеі, якія знайшлі сваё месца на старонках аповесці, складаліся так. Малады чалавек падлеткам быў у партызанах, затым вызваляў разам з савецкімі воінамі заходнееўрапейскія народы ад нямецка-фашысцкага ярма, закончыў Беларускую сельгасакадэмію і прыехаў аграномам у калгас пад Жлобінам. Кіраўнік сельгасарцелі ахвотна і зацікаўлена прыняў маладога спецыяліста.

Старанна і з разуменнем справы шчыраваў Ігнат Андрэевіч. Ажаніўся. Жонка працавала даяркай на ферме, пазней — касірам у канторы калгаса. Нарадзілася дачка Тамара. Пабудавалі добротную вясковую хату. Жыць бы ды пажываць, дабра нажываць.

Але агранома пераводзяць на працу ў раённы цэнтр ва ўпраўленне сельскай гаспадаркі. Тут лёс чамусьці звёў жанатага чалавека з урачом-стаматалогам. Скасаваў шлюб у вёсцы — парушыў адзінства сям'і. Стварыў новую сям'ю ў горадзе. Карпатлівая праца прынесла адчувальны плён — стаў доктарам навук, дырэктарам навукова-даследчага інстытута.

Ішлі гады за гадамі — яны не маладзілі чалавека, а прымусілі пакінуць кіруючую пасаду. У нас такая завядзёнка: пайшоў на пенсію — пакідай нагрэтае месца, нібыта розуму паменела. Ні ў грош не ставяцца вопыт і набыты багаж ведаў — нікому гэтае багацце, аказваецца, не патрэбна.

Некалькі гадоў быў звычайным навукоўцам. А там перайшоў (перавялі), як гэта паўсюдна робіцца, на пасаду хатняй нянькі — расціў і выхоўваў унучку.

Не стала жонкі. Цяжкая хвароба звяла яе ў магілу.

Самотна стала жыцца ў цісках розных хвароб. Ніхто з ранейшага (як гэта амаль паўсюдна бывае) месца працы не цікавіўся станам знакамітага ў мінулым на ўвесь Саюз вучонага. А Ігнат Андрэевіч мог бы прыносіць карысць сваёй Радзіме, як гэта маглі б рабіць і дзесяткі, сотні, тысячы такіх жа небарак.

Чаму ў ціхую завадзь жыцця сплаўляюць пенсіянераў, чаму выкідваюць за борт бурлівага, віхурнага жыцця? Хто можа даць адказ на такі крык душы? Цяперашнім чыноўнікам-здаравякам і няўцям, што спеласць дзяржавы вызначаецца тым, як тут клапоцяцца аб састарэлых і нямоглых сваіх грамадзянах.

Вельмі добра, што наш знакаміты зямляк, гамяльчанін Іван Пятровіч Шамякін, знайшоў магчымасць паставіць гэтую вечную, па волі бюракратаў, праблему рубам, на ногі. Лічу, трэба ўсім, ад каго залежыць цяперашні лёс пенсіянераў, якія з дня ў дзень чакаюць сваёй смерці, уважліва прачытаць аповесць "Пошукі прытулку". Яна навучыць розуму, дасць магчымасць успомніць, што ёсць людзі, якія маюць пільную патрэбу ў паўсядзённай падтрымцы і неадкладнай матэрыяльнай і маральнай дапамозе.

Вось на якія думкі навяла аповесць, калі я тройчы ўважліва прайшоўся чытацкім ходам па яе старонках. Слаўна, душэўна, павучальна напісана — людзям на радасць.

Па волі лёсу Ігнат Андрэевіч вярнуўся да першай жонкі, сялянкі Марыны, толькі не на пастаяннае жыццё, а на часовую сустрэчу, як таго захацела яна сама.

Колькі цудоўных думак сустракаем мы на старонках аповесці! Вось хоць бы такія: "Мужыцкай ежы не прызнае, панскую ж гатаваць не ўмее", "Любви все возрасты покорны" — "Пушкін вельмі мала пражыў, каб рабіць такія абагульненні" і іншыя.

Васіль МАРКЕВІЧ.

Тут яго карані

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

— Выступаць любіце перад чытачамі?

— Некалі вельмі любіў. Таму выступаў багата. Цяпер толькі стараюся перад настаўнікамі выступіць, калі запросяць. Збіраюцца яны на розныя нарады, успамінаюць пра мяне... Я ім удзячны, што яны прапагандуюць і маю творчасць, і творчасць іншых беларускіх пісьменнікаў. Цяжкавата мне ўжо выступаць. Гэта ж трэба некуды ехаць... Складана. Гады бяруць сваё.

— Іван Пятровіч, працуючы ў апараце Саюза пісьменнікаў, вы дапамаглі многім таленавітым гамяльчанам перабрацца ў Мінск. У той час праблем з жыллём не было.

— Цяжэй было знайсці, бадай што, працу. І Анатоль Грачанікаў, і Леанід Гаўрылкін, ды і іншыя перабраліся ў сталіцу не без маёй падтрымкі. Толя і Лёня займалі высокія пасады, былі нават сакратарамі нашага творчага саюза. Шкада, што рана абарваўся іх жыццёвы шлях. Мне не сорамна было за іх. Але іншы раз падкрадваецца думка: а ці не сталі яны ахвярамі Мінска, ці не згубіў ён іх? Цяпер думай і так, і гэтак, а людзей не вернеш.

— Вы ж яшчэ і драматург...

— Быў грэх, пісаў і п'есы.

— Нічога сабе грэх, калі вашы асобныя п'есы шырока ставіліся на сцэнах тэатраў былога СССР. Хоць бы "...І змоўклі птушкі". Хіба не так?

— Гэтая п'еса асабліва багата дзе набыла жыццё на Украіне. Яна ж, калі помніш, пра вайну, пра здраду. А гэта нашых суседзяў хвалявала.

— А сёння што, не пішуцца драмы?

— Не ўмею перад рэжысёрамі адбіваць паклоны. Лянуюцца нават прачытаць п'есу народнага пісьменніка. Адмахваюцца, як ад авадня.

— Знаёма, знаёма... Вы, Іван Пятровіч, займалі пасаду рэдактара часопіса, былі першым сакратаром Саюза пісьменнікаў, узначальвалі выдавецтва "Беларуская савецкая энцыклапедыя" імя П.Броўкі. Здавалася б, як маглі пры такой занятасці напісаць столькі выдатных твораў? І ў чым сакрэт пісьменніцкай маладосці?

— А я заўсёды пішу. Увесь час. Кожны дзень амаль што. Знаходжу час, каб абавязкова ўзяцца за пяро. Хоць і былі перашкоды: балела моцна вока, адымалася рука... Знаходзіў час. Бо ў пісьменніка, пагадзіся, найгалоўнейшая ўсё ж, я лічу, пасада — за пісьмовым сталом. Тут ён і прафесар, і генерал. Пасады былі і няма, а творы застаюцца. Хоць я на тых пасадах, дзе рабіў, аддаваў усё, што ад мяне патрабавалася. Калі не больш.

— Чытаю вашы дзённікі і дзіўлюся: вы смела рэжаце праўду-матку ў вочы. Пішаце без лакіроўкі.

— Я прывык пісаць і гаварыць заўсёды праўду.

— Але ж не ўсе праўду любяць.

— Любяць не ўсе, аднак яе павінны ведаць людзі. Я служу людзям. І павінен рабіць гэта сумленна.

— Вось, напрыклад, вы пішаце пра аднаго вашага сябра, што яму не варта ўжо пісаць... бо творы слабыя, усё, што мог, сказаў ужо.

— Яно сапраўды так. Крыўдзіцца трэба, відаць, калі ліслівяць, няпраўду гавораць.

— Багата сустракалі мудрых людзей?

— Не багата, але сустракаў. У першую чаргу гэта былі П.М.Машэраў, Ц.Я.Кісялёў, І.Я.Палякоў... І спіс гэты можна працягваць. Я ўжо не бяру многіх сяброў-пісьменнікаў. У свой час я хацеў напісаць кнігу пра Машэрава, але мяне апярэдзілі. Разумны чалавек. Сапраўдны беларус. Мне асабліва падабаліся ў гэтых кіраўніках іх сціпласць, паважлівыя адносіны да простых людзей. Паважалі яны і нас, інтэлігенцыю, спрыялі выхаду кніжак, каб пісьменнікі менш думалі пра дах над галавой, а больш — пра творчасць.

— А ці была боязь, калі, напрыклад, выклікаў да сябе Машэраў? Такія ж выпадкі, вядома, былі?

— Багата разоў. Не, боязі не было. Было хваляванне, каб не забыцца, каб усё прадугледзець, што трэба папрасіць для Саюза пісьменнікаў. Сам Пётр Міронавіч не даваў прычыны, каб яго баяліся. Хоць і панібрацтва не было. Кожны, як гавораць, ведаў свой шасток.

— А Ціхан Якаўлевіч — чалавек быў вясёлы?

— Кісялёў быў разумны і вясёлы чалавек, добры гумарыст. Прывяду такі прыклад. Адзначалі стагоддзе з дня нараджэння Янкі Купалы. Тысяч дваццаць чалавек сабралася ў Вязынцы. Прыехалі ўсе кіраўнікі рэспублікі разам з першым сакратаром ЦК Кісялёвым. Ішоў урачысты мітынг. Выступалі госці — вядомыя пісьменнікі з усіх рэспублік Саюза, з сацыялістычных краін. А над святочным натоўпам увесь час кружыў верталёт з тэлевізійнымі апаратамі. Лятаў нізка, узнімаў вецер, не ведаў меры. І раптам Кісялёў узнімаецца, ідзе на фланг доўгага стала прэзідыума, дзе сядзеў я. Падышоў і гаворыць:

— Слухай, ты быў зенітчыкам. Збі яго.

А ў той час, між іншым, Кісялёў быў ужо цяжка хворы. Праз паўгода яго не стала.

— Іван Пятровіч, а вы самі адчуваеце, хто вы?

— Для сябе я — Іван, для жонкі, пухам зямелька ёй, Машы, — быў мужам, на якога яна магла і голас падняць, калі заслугоўваў, для дачкі, зяця — бацька, для ўнукаў — дзед. Канешне, дабіўся ў жыцці я многага, але ж усе мы, людзі, ахаем і охаем, калі баліць зуб, аднолькава перажываем, хвалюемся, калі ў дзяцей нешта не ладзіцца, і г.д. Я проста напісаў багата кніжак. Толькі гэтым і адрозніваюся. Канешне, прыемна, што цябе ведаюць. Але я да гэтага даўно прывык. Я не якая там эстрадная зорка, якая ўспыхнула і патухла... Гэта я разумею. Але ж я не буду расказваць чытачам пра пакуты за пісьмовым сталом. Ім гэта нецікава. Ды і навошта? Кожная праца, калі да яе сур'ёзна адносіцца, — цяжкая праца.

— А жыць сёння вам лёгка?

— У якім сэнсе?

— У бытавым.

— Цяжкавата. Але нічога... Пішу. Працую. Зарабляю. Было б здароўе. Мне, калі шчыра, шмат грошай не трэба. Я і раней да іх адносіўся разумна. А цяпер... Калі толькі сваіх, хатніх, падтрымаць. Калі пішу, я пра грошы не думаю. Важна, каб твор атрымаўся і каб яго чыталі.

— Дзякуй, Іван Пятровіч, і за каву, і за размову.

* * *

У школах роднай пісьменніку Гомельшчыны, як і ў школах усёй Беларусі, рыхтуюцца да юбілею любімага пісьменніка — 80-годдзя з дня нараджэння Івана Пятровіча Шамякіна. Пройдуць вечары, чытацкія канферэнцыі. Раскажам і мы, літаратары, дзецям і дарослым пра свае сустрэчы з ім. Абавязкова. І палічым гэта за гонар. Абавязкова наведаемся і ў Пракопаўку, дзе і сёння жывуць яго, народнага пісьменніка, крыніцы...

Гутарку вёў Васіль ТКАЧОЎ, пісьменнік.

Ад рэдакцыі. Сардэчна віншуем Вас, шаноўны Іван Пятровіч, з 80-годдзем. Моцнага Вам здароўя і новых творчых набыткаў!

Займальны свет яго твораў

Хто не ведае Івана Шамякіна! Яшчэ ў школьныя гады мы сустракаемся з ім, з яго цудоўнымі творамі. Свет твораў Шамякіна — гэта свет па-сапраўднаму жывы, цікавы, у якім жыццё складанае, поўнае вострых супярэчнасцяў.

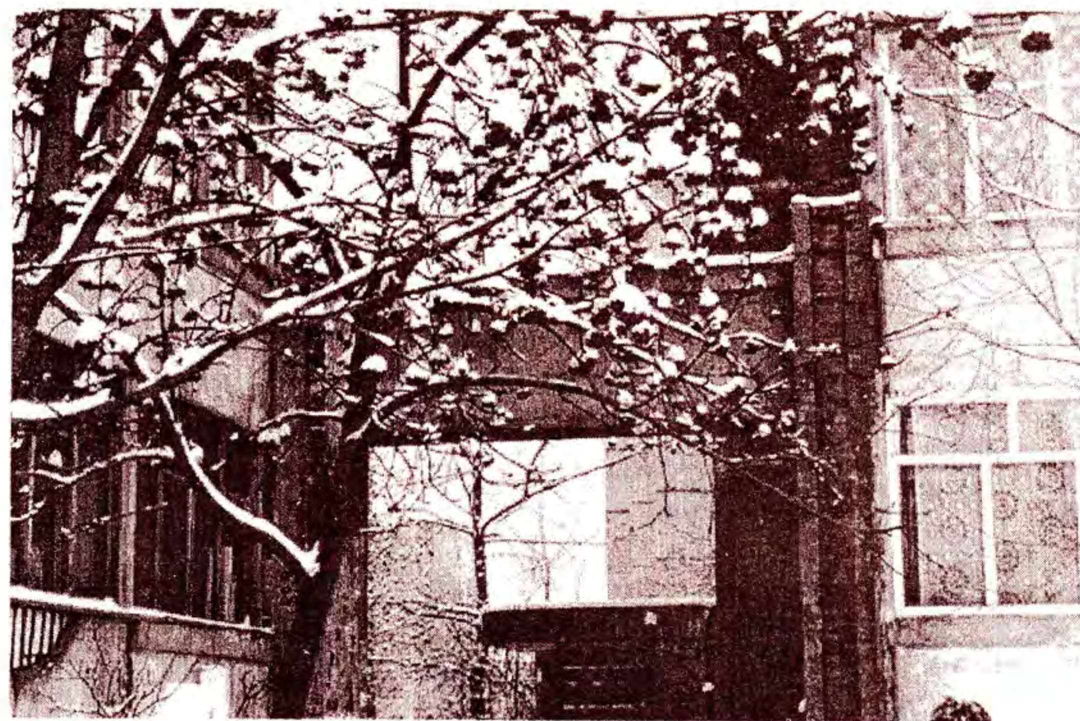
Іван Шамякін вельмі ярка сцвердзіў сябе яшчэ ў 50 — 70 гады (раманы "Крыніцы", "Сэрца на далоні", "Атланты і карыятыды" і інш.). Творчасць І.Шамякіна — наша гістарычная і духоўная спадчына. Ён быў і застаецца прапаведнікам агульначалавечых каштоўнасцей.

Яму трэба аддаць тое, што ён заслужыў на пісьменніцкай ніве літаратурнай творчасці. Гэты пісьменнік заўсёды турбаваўся і трывожыўся пра чалавечыя асновы грамадства. Ён сцвярджаў, што несумленнасць, подласць, зло супярэчаць сэнсу прызначэння чалавека на зямлі.

...Раман "Злая зорка", у якім адлюстравана трагедыя Чарнобыля, асабліва адметны. Пісьменнік расказвае аб прычынах аварыі. Атручаны прырода, зямля, вада. Чарнобыль зрабіў людзей выгнаннікамі. Сям'я Пустаходаў аказалася ў зоне адсялення. Гэта горкая трагедыя разрыву чалавека з роднай зямлёй, з роднымі каранямі...

Іван Шамякін — таленавіты пісьменнік, майстар мастацкай прозы. У сваіх творах ён ставіць надзённыя пытанні. Як мы жывём? Што чакае нас, нашых дзяцей, унукаў у будучым? Што мы павінны рабіць, каб людзьмі звацца? Пісьменнік у кожным сваім творы застаецца верным сабе, сваім ідэалам: "Не ржавее і не паддаецца пазалоце толькі адно пачуццё — Любоў: да зямлі, якую называеш Радзімай, да народа, якому служыш, і да дзяцей, якіх нарадзіў".

Уладзімір САЛОДЫШАЎ.

Студзеньскі трыпціх.

Фота Андрэя ШАЎЦОВА.

Цікаўным

Ад трубы — да метрапалітэна

Першая лінія метро з'явілася ў Лондане сто сорак гадоў назад. Цягнікі на паравой цязе рухаліся тады па закураных падземных трубах-тунэлях. Лонданцы на мяжы XX — XXI стагоддзяў часта называюць сваё метро проста "труба".

А вось амерыканцы і немцы аддаюць перавагу больш дакладнай, як ім здаецца, назве — "падземная дарога", або "падземка".

У большасці ж краін гэты зручны від транспарту называюць па-французску — "метрапалітэн", што азначае "сталічны" (ад старажытнагрэчаскага "метраполіс" — "галоўны горад"). І гэта не дзіўна, бо следам за Лонданам новым відам транспарту абзавяліся буйныя сталіцы — Будапешт, Вена, Парыж, Берлін і іншыя.

У Маскве першую лінію метрапалітэна пачалі будаваць у 1932 годзе, і ўжо праз тры гады пасажыры атрымалі магчымасць карыстацца 13 станцыямі.

Метро — галоўны від транспарту і ў Мінску.

Кастусь КАРНЯЛЮК.

Перыёдыка

"Народная асвета"

Ёсць такая сфера дзейнасці школы, якая пры ўсёй сваёй значнасці і спецыфічнасці многімі арганізатарамі адукацыі не разглядаецца як прафесіянальная. Можа таму кіраўнікі школ і не атрымліваюць спецыяльнай падрыхтоўкі ў такой складанай галіне, як кіраванне сацыяльнымі працэсамі. У той жа час відавочна, што эфектыўнасць работы навучальна-выхаваўчай установы непасрэдна залежыць ад эфектыўнасці кіравання ёю. Такімі разважаннямі пачынае свой артыкул "Прыярытэты метадалогіі кіравання" дырэктар сярэдняй школы № 9 Калінкавіч М.Р.Буцэнка, якім адкрываецца студзеньскі нумар часопіса.

Рубрыка "Арганізацыя народнай адукацыі" прадстаўлена артыкуламі загадчыка кафедры акмеалогіі Гомельскага абласнога інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых работнікаў і спецыялістаў адукацыі доктара педагагічных навук М.В.Кухарава "Кіраўнік адукацыйнай сістэмы" і дацэнта кафедры інфармацыйнага і праграмнага матэматычнага забеспячэння аўтаматызаваных вытворчасцей Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта В.У.Казачонка "Вочна-завочнае навучанне — важнейшая форма дадатковай адукацыі школьнікаў".

Артыкул выкладчыка кафедры рускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта А.Ю.Гарбачова "Апавяданні В.Распуціна 90-х гадоў" змешчаны пад рубрыкай "Тэма са школьнай праграмы".

У дапамогу настаўнікам розных школьных дысцыплін надрукаваны артыкулы загадчыцы кафедры рускай мовы Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта Т.Р.Міхальчук "Дыялог аб ветлівасці і грубасці", доктара філалагічных навук з Мінска А.М.Андрэева "Разважаеш, значыць, памыляешся", загадчыцы лабараторыі зместу і тэхналогіі навучання прыродазнаўчанавуковым дысцыплінам Нацыянальнага інстытута адукацыі настаўніцы 95-й мінскай сярэдняй школы А.І.Шарапы "Задачы і практыкаванні па арганічнай хіміі. 9 клас", дацэнта кафедры методыкі выкладання матэматыкі Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта А.С.Гуцановіча і метадыста аддзела адукацыі адміністрацыі Кастрычніцкага раёна Гродна М.А.Жыгалы "Дыягностыкі і шляхі павышэння ўзроўню матэматычных здольнасцей вучняў", прафесара кафедры матэматыкі і методыкі выкладання матэматыкі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта А.Б.Васілеўскага "Геаметрыя прамавугольнага тэтраэдра" і інш.

Артыкул настаўніка фізікі 4-й мінскай сярэдняй школы А.І.Зубава "Сінтэз навукі і рэлігіі" прысвечаны пазакласнай рабоце з вучнямі. Пра разнастайную дзейнасць пазашкольных адукацыйна-выхаваўчых устаноў рэспублікі расказваецца ў артыкулах метадыста Рэспубліканскага цэнтра турызму і краязнаўства вучнёўскай моладзі М.П.Герасіменкі "Арыенціры — на масавасць і поспех", метадыстаў Рэспубліканскага цэнтра тэхнічнай творчасці навучэнцаў А.А.Галавачовай і Л.В.Мытнік "Конкурс на лепшыя метадычныя распрацоўкі" і навуковага супрацоўніка Нацыянальнага інстытута адукацыі С.М.Астравумавай "Ад ведаў — да здароўя і прыгажосці".

Завяршаецца нумар артыкулам дацэнта кафедры сацыяльнай педагогікі і прафесіянальнага майстэрства Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М.Танка кандыдата педагагічных навук А.Дз.Грыгор'ева "Савецкая мадэль сацыяльнай дапамогі беспрытульным і анамальным дзецям".

Уладзімір ЯКУБОВІЧ.

Аддзел адукацыі, камітэт прафсаюза работнікаў адукацыі Маскоўскага раёна Мінска, калектыў сярэдняй школы №60 глыбока смуткуюць з прычыны смерці настаўніка беларускай мовы і літаратуры, выдатніка адукацыі Неанілы Паўлаўны ТАЎЛАЙ і выказваюць спачуванні родным і блізкім нябожчыцы.

Галоўны рэдактар Алег КУЛІЦКІ

ЗАСНАВАЛЬНІК —МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
Рэгістрацыйны нумар 370.
ДЗЯРЖАЎНАЕ ПРАДПРЫЕМСТВА "ДОМ ПРЭСЫ". 22 00 13, МІНСК, вул. Б.ХМЯЛЬНІЦКАГА, 10-а

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 36-91-42; першага намесніка галоўнага рэдактара — 36-53-22; намесніка галоўнага рэдактара-адказнага сакратара — 36-40-63; аддзелаў: школ - 36-43-62, праблем выхавання - 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі - 36-41-55; ВНУ і тэхнікумаў - 36-44-25; прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем - 36-44-25; культуры - 36-41-55.

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць сваё прозвішча, поўнасцю імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім выдадзены пашпарт), асноўнае месца работы, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны Тацціяна ЗАХАРЫНА.

Друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку", 220041, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны. Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова №513
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Падпісана да друку 29.1.2001 г. у 18.10
Наклад 30.000 паасобнікаў.